Szénbányászat Izsófalván

Tények, képek, hagyományok

Izsófalva
2006

Szénbányászat Izsófalván

Tények, képek, hagyományok

I z s ó f a l v a
2006

Összeállította, szerkesztette:
HADOBÁS SÁNDOR

A kiadvány megjelentetését
a **Bányászokért Alapítvány**
támogatta

Kiadta
az Izsó Miklós Általános Iskola
és az Izsó Miklós Művelődési Ház, Könyvtár és Emlékház

Felelős kiadó:
Dr. Csontos Jánosné
iskolaigazgató

A borítón:
Az első csille szén felhozatala Ormospusztán, 1912.

ISBN 963 229 923 X

K – B Aktív Nyomda, Miskolc. Felelős vezető: Kása Béla.

DISZNÓSHORVÁT – IZSÓFALVA

Izsófalva… Aki először hallja ezt a helységnevet, érzi, hogy nem természetes úton keletkezett. Igaza van: a történelmi *Borsod* megyében, a mai *Kazincbarcikától* 8 km-re északra fekvő települést eredetileg *Disznóshorvátnak* hívták, amit a múlt század közepén, 1950-ben változtattak *Izsófalvára* a község jeles szülöttének, *Izsó Miklós* szobrászművésznek a tiszteletére. Így ha most valahol szóba kerül a falu, önkéntelenül felidéződik a nagy alkotó személye, korszakalkotó munkássága is – természetesen csak azokban, akik ismerik, tudnak róla…

Disznóshorvát – Izsófalva Árpád-kori település, keletkezése a 13. század elejére tehető. A középkori források meglehetősen keveset mondanak róla, nyilván azért, mert szerény helyet foglalt el a vidék életében. Nem voltak nevezetes és gazdag birtokosai, nem épült itt vár, kastély, de még kúria sem, határában nem dúltak heves csaták. Régészeti leleteknek, műemlékeknek is híján van. Legrégibb épülete az 1860-as években emelt református templom, amely a lebontott korábbi egyház helyén áll. „Csupán" azzal büszkélkedhet, hogy születése, illetve itt-tartózkodása révén szoros szálak fűzték ide a 19 században a magyar kultúra néhány kiemelkedő alakját

Lakói, dacolva a török sanyargatással, járványokkal, természeti csapásokkal és más megpróbáltatásokkal, a 19. század végéig földműveléssel és állattartással biztosították megélhetésüket. Akkor kezdődött új korszak a község történetében, amikor nagykiterjedésű határában több helyen is szenet tártak fel, és egymás után nyíltak itt a bányák. *Disznóshorvát* földjén két új, korszerű bányatelep jött létre, *Ormospuszta* (1953-tól *Ormosbánya*) és *Rudolftelep*. Sorra emelték az üzemi és közösségi épületeket, a betelepülő munkáscsaládok részére pedig a lakóházakat. A népesség néhány évtized alatt a korábbinak a többszörösére duzzadt. A bányá-

szat minőségi változást eredményezett az életmódban, a szociális, oktatási és kulturális ellátásban is. A fejlődés 1945 után még látványosabb volt, egészen addig, amíg az 1970-es évek végétől hanyatlásnak nem indult a szénbányászat. Fokozatosan beszüntették a termelést a helyi aknák, ami az élet minden területén visszaesést okozott. A biztos kereseti lehetőség elvesztése nehéz anyagi helyzetbe hozta a korábban viszonylag jómódban élő bányászcsaládok többségét. Számukra eddig ismeretlen kihívásokkal kellett szembenézniük és megküzdeniük (munkanélküliség, átképzés, ingázás, elvándorlás stb.), ami sajnos sokaknak nem sikerült. Súlyosbította a helyzetet, hogy az 1990-es évek elején a rendszerváltozás utáni gazdasági átrendeződés következtében nem csak a bányászat, hanem más iparágak is válságba kerültek a környéken, csökkentve a volt bányászok elhelyezkedési lehetőségeit. Az sem jelentett kiutat, hogy a bányászat mellett mindig élt a helyi mezőgazdasági tradíció: az amúgy is gyenge termelőszövetkezet az 1990-es évek elején megszűnt, az egyéni gazdálkodás kockázatát pedig csak néhányan merték vállalni a kedvezőtlen adottságú földeken. Egyelőre tehát a jövő nem sok reményre jogosít.

A rendszerváltozásnak volt egy másik, a község szempontjából ugyancsak kedvezőtlen fejleménye is: élve a lehetőséggel, az évtizedekig *Disznóshorvát – Izsófalva* édes gyermekeiként dédelgetett, sok tekintetben nála fejlettebb két településrész, *Ormosbánya* és *Rudolftelep* önállóvá vált. Az anyaközség tehát magára maradt, elvesztve területének és lakosságának jelentős hányadát. Ezt azonban nem tragédiaként, hanem a fejlődés elkerülhetetlen velejárójaként élték át a helybeliek – a dolog legfeljebb önérzetüket tépázta meg.

Ha gondoktól gyötörve is, de él és élni akar a település. Mintegy 2000 polgára számára mindent biztosít, ami egy ekkora községtől elvárható. Az önkormányzat óvodát, iskolát, művelődési házat, könyvtárat, házi- és fogorvosi szolgálatot működtet, amelyekben színvonalas szakmai munka folyik. Különösen nagy gondot fordítanak a helyi hagyományok, elsősorban *Izsó Miklós* emlékének ápolására. Ennek legújabb bizonyítéka a nagy művész életét és alkotásait bemutató, 2001 szeptemberében megnyílt emlékház.

Két megyei fenntartású egészségügyi intézmény (szakkórház, szociális otthon) is található a faluban. A lakosság kényelmét víz-, szennyvíz-, elektromos, gáz- és telefonhálózat, valamint megfelelő kereskedelmi ellátás szolgálja. A vasúti és a közúti közlekedés feltételei jók, könnyen elérhetők innen a forgalom fő útvonalai.

Izsófalva 2000-ben felavatott címere.

Fő motívuma, a szőlőfürtöt tartó kéz az egykori községi pecsétet idézi. A bányászjelvény a lényegében már megszűnt széntermelésre utal, a búzakalászok a mezőgazdasági tevékenységet, a stilizált

Természeti viszonyok. *Izsófalva* a *Szuhán* keresztül a *Sajóba* igyekvő gyérvizű *Ormos* patak hol széles, hol összeszűkölő völgyében, a *Borsodi* (régebben *Putnoki*) *dombság* nevű kistáj keleti peremén található. Szomszédai *Ormosbánya, Rudolftelep, Múcsony, Szuhakálló* és *Kurityán*. A nagyjából észak-déli irányban hosszan elnyúló falut meredek, ma már többnyire kopár vagy mezőgazdasági művelés alá vont domboldalak határolják. Ezek a jól megtermett, a *Sajó* széles síkjával ölelkező halmok tulajdonképpen a hajdani *Felvidék* déli peremének részét alkotják: innen kezdve egészen a *Magas-Tátráig* lassan, fokozatosan emelkedik a domborzat.

A környéket többnyire harmadkori üledék borítja, de az alapkőzet (devon időszaki mészkő és dolomit, továbbá agyagpala és homokkő) a község határának néhány pontján elő-előbukkan; nyersanyagukat régebben kisebb kőbányák hasznosították. (Ennek a legszembetűnőbb nyoma *Ormosbánya* és *Izsófalva* között, közvetlenül az országút mellett látható. Ugyanitt a vasúti bevágás szépen feltárja az egyébként kissé fedett kőzetet.) A felszín alatt értékes ásványi kincsek keletkeztek a földtörténet különböző szakaszaiban, melyeket az előző századokban többnyire már leműveltek: *Izsófalván* és a környék szinte minden településén szénbányászat folyt a 19-20. században (napjainkra csak néhány rövidéletű külszíni fejtés maradt hírmondónak). *Rudabányán*, *Európa* egyik legrégibb bányahelyén az újkőkortól termésrezet, a Kr. e. 7. sz.-tól kisebb-nagyobb szünetekkel vasércet, a középkorban rezet és ezüstöt, 1880-tól 1985-ig külszíni nagyüzemi művelés keretében vasércet fejtettek, jelenleg pedig *Alsótelekesen* gipszet termelnek.

Őslénytani vonatkozásban világhírű nevezetessége is van a területnek: 1967-ben az akkor még működő rudabányai külszíni vasércbánya egyik lignitfoltján találták meg az emberré válás folyamatában fontos szerepet játszó ősmajomnak, a 8-10 millió évvel ezelőtt itt élt *Rudapithecus hungaricusnak* az első maradványait. Az 1970-es évek elejétől rendszeresen folyó kutatások során eddig pontosan 200 fog, koponya- és végtagcsont-töredék került elő; ezzel *Rudabánya* a világ egyik leggazdagabb paleontológiai lelőhelyévé vált. A bányászat más ősleleteket is a felszínre hozott, pél-

dául kagylókat, csigákat, emlősmaradványokat. Legutóbb 1998-ban az izsófalvai határban működő, de *Rudolftelephez* közelebb eső külszíni fejtés meddőhányóján talált mamut lábszárcsontot egy általános iskolás fiú. 2002-ben a *Szuhakálló* melletti szénbányából több mint 3 m hosszú, jó megtartású mamutagyar került napvilágra, amit a miskolci *Herman Ottó Múzeumba* szállítottak. A község külterületének több helyén gyűjthetők a felszínen vagy homokgödrök, -bányák bevágásaiban megkövesedett kagylómaradványok (többnyire osztrigák).

Izsófalva és környéke vízben szegény: a rudabányai völgyfőből induló, a falut kettészelő *Ormos* patakocska napjainkban szinte csaknem száraz, legfeljebb hóolvadáskor vagy nagyobb esők után csörgedez benne némi víz. Szinte hihetetlen, hogy ennek ellenére egy-egy felhőszakadást vagy tartós esőt követően árvizet is okozhat; erre az elmúlt századokban néhány alkalommal volt már példa. (Amikor a bányászat még virágzott a patakparti községekben, jóval bővízűbb volt, mert a folyamatosan szivattyúzott bányavizeket évtizedekig belevezették, s emiatt vízhozama állandónak, egyenletesnek tűnt. Napjainkban a rudabányai volt külszíni vasércbánya hatalmas tavából bányavágatokon és csővezetékeken át lecsorgó víz táplálja a patakot.)

Izsófalva délnyugati határában folyik a *Szuha*, amely többnyire ugyancsak gyéren csordogál, de például 1952-ben tragikus áradást okozott: elöntötte a közelében levő egyik szuhakállói szénbányát, aminek következtében a föld alatt dolgozók közül többen életüket vesztették. (A vízbetörésről később *Életjel* címmel játékfilm is készült *Sinkovits Imre* főszereplésével.)

A *Kurity*án felé vezető bekötőúttól délre található két tó az 1960-as évek elején felhagyott külszíni szénbányák betemetetlen mély gödreiben jött létre; ma kiváló horgászvíznek számítanak. Az 1990-es években művelt rövid életű kisebb külfejtések nyomán visszamaradt tavacskák sorsa még bizonytalan: valószínű, hogy belátható időn belül megszüntetik, földdel töltik fel valamennyit, bár ennek – több évvel a termelés megszűnése után – még semmi jele.

A vidék természetes növénytakarója az alacsony dombságokra általában jellemző *gyertyános-tölgyes* volt. A 19. század közepén még nagykiterjedésű erdők a szénbányászat megindulása, a községek lakosságának ugrásszerű növekedése után rohamosan fogyatkozni kezdtek. Helyüket szőlők, gyümölcsösök, szántók, kaszálók, legelők foglalták el, vagy beépítésre kerültek. A felelőtlen gazdálkodás következtében az erdő több helyen degradálódott, bokros, gazos, értéktelen területté vált. De még így is elmondható, hogy viszonylag jelentős területeket borítanak erdők *Izsófalva* tágabb környékén, csak éppen a település közvetlen közeléből hiányoznak. Napjainkban sajnos egyre nagyobb a mindenfajta hasznosítás alól kivont, fátlan, füves, elvadult területek aránya, amelyeket újra lehetne erdősíteni.

Az őshonos fafajokat mindinkább kiszorítja a kevésbé értékes, de gyorsan növő *akác*. A különböző *nyárfafélék* is dinamikusan terjednek. Az itt-ott látható tájidegen *fenyvesek* újabbkori telepítés eredményei. Alig találhatunk már olyan ősi faféléket, mint *juhar*, *éger*, *gesztenye*, *hárs*, *kőris*. A *szilfa* teljesen eltűnt, a hajdan minden falusi udvar díszéül szolgáló *eperfából* csak egy-két példány maradt hírmondónak.

Az állatvilág a fajban és egyedszámban történt drasztikus csökkenés után az utóbbi évtizedben – nyilván a szinte nullára visszaesett ipari tevékenység és a földhasznosítás módosulása, vagyis a nagyüzemi módszerek megszűnése következtében – ismét gazdagabb, változatosabb lett. A területen működő vadásztársaságok sok *vaddisznót* tartanak számon, de megfelelő mennyiségben és arányban fordul elő az *őz* és a *szarvas* is. Gyakran kerülnek a természetben járók szeme elé *nyulak*, *rókák*, *fácánok*, *kisragadozók* és *rágcsálók*, néha *borzot* is látni. A madárfauna érdekes és sokszínű; *Izsófalva* határában, néhány elhagyott homokfejtő oldalfalában például fészkel a csodálatos szépségű *gyurgyalag* (*Merops apiaster*) is. Bármily hihetetlen, a terület botanikai és zoológiai feltárása és tudományos feldolgozása még csak a közelmúltban indult meg, elsősorban egy helyi kötődésű kutató, *Szentgyörgyi Péter* révén. A már elkészült és megjelent tanulmányok sok, eddig

ismeretlen tényt és adatot hoztak nyilvánosságra a *Borsodi-dombság* élővilágáról. (Lásd az irodalomjegyzéket!)

Egyéb természeti tényezők tekintetében a község nem tér el a térség átlagától. Az éves csapadékmennyiség rendszerint 650 mm körül mozog, de eloszlása nagyon egyenetlen. A legtöbb eső általában május-júniusban és novemberben hull. Vannak kimondottan aszályos periódusok, amelyeket bőséges égi áldást hozó esztendők követnek (az utóbbi különösen az 1990-es évek második felére volt jellemző). A nyár meleg és viszonylag száraz, az utóbbi években nem volt ritka a 35 °C fokos csúcshőmérséklet sem. A tél mérsékelten hideg (–20 °C alatti értékeket csak kevés alkalommal mérnek), és egyre kevésbé havas. A napsütéses órák száma valamivel kevesebb, mint az *Alföldön*, de jóval több, mint a csapadékosabb *Dunántúlon*. Mivel *Izsófalva* a szlovákiai hegyek szélárnyékában fekszik, itt általában még akkor sem fokozódik viharossá a légáramlás, ha az ország más részein orkán tombol. A 60–70 km-es széllökések már rendkívülinek számítanak, a 90-100 km-t pedig legfeljebb csak az erős nyári zivatarokat kísérő szélrohamok érhetik el helyenként, olykor kisebb-nagyobb károkat okozva. A legerősebbek a nyugati és az északnyugati szelek, mert ebben az irányban a *Sajó* és a *Szuha* völgyén keresztül viszonylag nyitott a vidék.

Helytörténeti vázlat. *Disznóshorvát* első okleveles említése 1283-ból ismeretes *Hurva (Horvát)* alakban, amiből arra következtetnek a kutatók, hogy alapítói és első lakói *horvát* nemzetiségű telepesek voltak. Az itt élők foglalkozását királyi agarászokként említik a források az 1300-as évek kezdetén. Első templomát a 15. században építette fel a falu, amely igen korán, egyes adatok szerint már 1546-ban áttért a református hitre. A törökdúlás alatt többször elpusztult. A 17. századtól a református egyház iskolát is fenntartott. A *Rákóczi-szabadságharcban* több helyi lakos vett részt a fejedelem katonájaként. Közülük név szerint ismert *Nyárády András* kuruc ezereskapitány, *Bercsényi* egyik legjobb alvezére. Az 1700-as évek elején a *Felvidékről* betelepített családokkal pótolták az előző évtizedek háborús viszonyai miatt erősen megfo-

gyatkozott népességet. 1745-től megvannak a református egyház anyakönyvei, ettől kezdve ismerjük a papok és tanítók, valamint a község polgárainak a neveit. A lélekszám fokozatosan emelkedett, az 1786-87. évi első magyarországi népszámlálás során több mint 900 főt írtak össze *Disznóshorváton* és a határában levő kisebb lakott helyeken (*Császta, Ormospuszta* és néhány tanya).

A 18. század végéről származik a korabeli helyi közigazgatás egyetlen ismert tárgyi emléke, *Disznóshorvát* pecsétnyomója. Alakja ovális, anyaga sárgaréz, mérete 2,9x2,8 cm. Leírása: kétoldalt szimmetrikusan ívelő, lent masliban megkötött babérkoszorú, középen leveles szőlőfürtöt tartó alkar; felül középen hatágú csillag, két oldalán a községnév két tagjának kezdőbetűi: D és H. A pecsétnyomó nyele szintén sárgarézből készült, alakja négyszögletű. Nyomólapjára állítva hossza 4.4 cm. A pecsét ábrázolásairól röviden: a hatágú csillag és a babérlevél kedvelt fragisztikai díszítések voltak, sok régi pecséten találkozhatunk velük. A szőlőfürt viszont már nem véletlenül került rá: *Disznóshorvát* kitűnő szőlőtermő hely hírében állott a 18. században, és ezt a pecséttel is jelezni kívánták a falu akkori vezetői. Egyébként forró viaszba nyomva, levelek lezárására, iratok hitelesítésére használták a fémbe vésett pecsétnyomókat a hajdani közigazgatásban; szerepük nagyjából a ma használatos bélyegzőkének felelt meg.

1831-ben az országon végigsöprő kolerajárvány itt is pusztított, 55 áldozatot követelve.

Disznóshorvát a 18. század végére „kinőtte" középkori eredetű templomát. Bár 1774-ben nyugat felé bővítették, azonban az épület állapota fokozatosan romlott, s emiatt a 19. század elejétől a meglevő egyházi iratokban többször felmerült a templom renoválásának, illetve új templom emelésének az igénye, szükségessége. Ebből a célból pénzgyűjtés indult, mai szóhasználattal élve „társa-

dalmi munkafelajánlások" is érkeztek, és volt, aki természetbeni segítséget (követ, fát, meszet stb.) ígért. A kezdeményezések azonban nem vezettek eredményre, rövid idő múlva elhaltak, többnyire azzal az indokkal, hogy nincs elég anyagi ereje az egyháznak a nagy munka kivitelezésére. Végre 1859-ben sikerült megállapodni *Kirner Eduárd* poprádi (*Szepes megye*) építőmesterrel, aki el is készítette az új templom tervrajzát és költségvetését. A részletes kétnyelvű (magyar és német) számvetés fennmaradt, a terveknek azonban már nem találtuk nyomát. *Kirner* 5.261 forintért vállalta az építést, anyagköltséggel együtt. Ehhez járult még 2.076 forint szállítási és napszám-díj, így összesen 7.337 forintra rúgott a templomépítés költségvetése. Amint az idézett korabeli tudósításból kiderül, hamarosan hozzá is fogott a kivitelezéshez. De mivel az egyház pénze elfogyott, a munka egy idő után abbamaradt, és az új falak félig készen meredeztek a még álló régi templom körül. 1864-ben azután, *„midőn az enyészet teljesen kikezdte",* az utóbbit lebontották, és *„a lelkész búcsúszavai hatása alatt az egész gyülekezet fájdalmas könnyekre fakadt"*. Csak másfél évtized múlva, 1879-ben épült fel teljesen az új templom, csonkán maradt tornya pedig még később, csupán 1896-ban készült el. Alig három évtized múlva, 1928-ban már szükségessé vált külső és belső felújítása. Ekkor nyerte el mai külsejét, amit a későbbi tatarozások már nem változtattak meg lényegesen.

Az 1860-as években nagy kiterjedésű szénlelőhelyeket fedeztek fel a község külterületén, és a *Sajó* bal partján az elsők között indult meg itt a bányászat 1873-ban. (Korábban kizárólag mezőgazdasági jellegű tevékenység folyt errefelé.) Több kis bányaüzem működött hosszabb-rövidebb ideig magánosok kezén. Az 1900-as évek elején két állami bányatelep épült ki a falu határában: *Ormospuszta* és *Rudolftelep*, amelyek egészen 1993-ig, illetve 94-ig, önálló községgé válásukig *Disznóshorváthoz*, illetve később *Izsófalvához* tartoztak.

A szénbányászat révén óriási fejlődés következett be az élet minden területén. Új iskolák, egészségügyi és kulturális intézmények, üzletek, munkáslakások épültek, és a vasútvonal is elért ide. A népességszám néhány évtized alatt a korábbinak többszörösére

növekedett, az 1970-es években meghaladta a 7.000 főt. A fejlődés a második világháború után töretlenül folytatódott, egészen addig, amíg a szénkészletek el nem fogytak, s a bányák sorra bezártak. Megszűnt az 1959-ben alakult termelőszövetkezet is. A lakosság többsége munka nélkül maradt, az életszínvonal jelentősen csökkent, súlyos problémák támadtak az élet minden területén, amelyeket máig csak részben hevert ki a falu. Ennek ellenére mégis az mondható, hogy *Izsófalva* jó életkörülményeket biztosít polgárainak, hiszen a közlekedési feltételek jók, gáz, víz, szennyvíz, telefon a legtöbb lakásban van, az önkormányzat általános iskolát, óvodát, művelődési házat, ezen belül könyvtárat és emlékházat, házi- és fogorvosi rendelőt tart fenn. Van védőnői szolgálat, mentőállomás, megyei fenntartású kórház és szociális otthon a községben, jó a kereskedelmi ellátás és még sorolhatnánk a pozitív elemeket.

Disznóshorvát – Izsófalva bekerült a magyar művelődéstörténetbe is: itt született a legnagyobb magyar szobrász, *Izsó Miklós* (életrajza alább külön olvasható). Említést érdemel, hogy rajta kívül nemzeti kultúránk több más jelentős alakját is szorosabb szálak fűzték a községhez. Itt látta meg a napvilágot *Szeremley Gábor* (1807-1867) teológus, filozófus, tankönyvíró, híres sárospataki tanár. A faluban volt lelkész 1825-26-ban *Egresi Galambos Pál, Egressy Gábor* színész és *Egressy Béni* zeneszerző, szövegíró édesapja. A két művész ifjú korában rövid ideig itt élt, később pedig nyilván többször jártak a községben, mert édesapjuk *Disznóshorváton* halt meg, és a helyi temetőben alussza örök álmát. S végül *Izsófalván* töltötte gyermekéveit a fiatalon elhunyt *Lenkey Zoltán* (1936–1983) *Munkácsy-díjas* grafikusművész, aki már befutott alkotóként is sokszor megfordult a faluban, hosszabban időzve rokonságánál. Róluk sem feledkeztek meg *Izsófalván*, emléküket ugyanolyan szeretettel és tisztelettel őrzik, ápolják, mint névadójukét.

A község művelődési élete a nehézségek ellenére is több mint egy évszázada eleven, tartalmas. Kezdetben a lelkészek (például *Demeter András*) és a tanítók (például *Kőrösi Antal*, a *Valóság* című folyóirat volt neves szerkesztőjének, *Kőrösi Józsefnek* a nagy-

apja, *Istók László*, *Nagy Béla* és mások) játszották a kezdeményező szerepet, majd a bányák értelmisége is csatlakozott hozzájuk. A hatvanas évektől egyre szélesebb kör kapcsolódott be a kulturális mozgalmakba, és az 1950-ben épített művelődési házban ma is minden korosztály megtalálja a maga számára leghasznosabb elfoglaltságokat és programokat.

Izsó Miklós. A község híres szülötte azzal írta be nevét hazánk művelődéstörténetébe, hogy megteremtette és európai rangra emelte a magyar nemzeti szobrászatot. Ezért méltán emlegethetjük együtt 19. századi kultúránk legnagyobbjaival, *Petőfivel, Aranynyal, Munkácsyval, Erkellel* és másokkal.

1831. szeptember 9-én született *Disznóshorváton*, a mai *Izsófalván*. Életrajzírói szerint szülei nem sokkal korábban kerültek ide, mivel apja vándor kékfestőmester volt, ezért mintegy véletlen, hogy éppen e helyen látta meg a napvilágot a későbbi nagy művész. A valóság ezzel szemben az – amint a helyi református egyház szerencsére fennmaradt korabeli anyakönyveiből megállapítható –, hogy a család több nemzedék óta a faluban élt, és anyai ágon tősgyökeres disznóshorváti volt. Dédszülei 1758-ban itt kötöttek házasságot: dédapja, *Itso* (ez az eredeti családnevük, a helyi iratok mindig következetesen így említik őket, legfeljebb az írásmód eltérő: *Itsó. Icso, Icsó*) *István*, aki ismeretlen helyről származott, feltehetően *Gömör* vagy *Torna* megyéből, dédanyja az idevaló *Vizes Borbála*. Nagyszülei: *ifjú Itso István* és *Farkas Sára*. Édesapja, *Itso József* 1794-ben *Disznóshorváton* született, feltehetően *Gömörben* kékfestőmesterséget tanult. Itt ismerkedett meg feleségével, a *Zsip* községből származó *Szathmári Eszterrel*, egy híres tanítócsalád sarjával. 1824-ben *Disznóshorváton* kötöttek házasságot. Csak hét évvel később született meg első gyermekük, *Miklós*, akiből küzdelmes gyermek- és ifjúkort követően híres ember, szobrászművész lett.

Izsó Miklós a disznóshorváti református elemi iskolában kezdte meg tanulmányait 6 éves korában, 1837-ben. 1840-ben a sárospataki kollégiumba került. (Itt és ekkor lett belőle *Izsó Miklós*, valószínűleg úgy, hogy az anyakönyvbe történő beíráskor a nevét „elhallották": az idegenül, szlávosan csengő *Icsó* helyett a *Felvidéken*

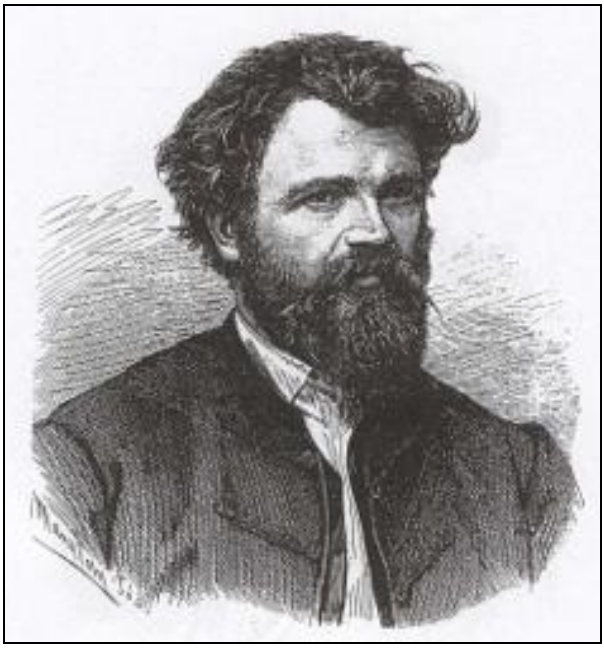

Izsó Miklós arcképe. Vasárnapi Ujság, 1868.
(Marastoni József rajza, Rusz Károly fametszete.)

elterjedt, magyarosabban hangzó *Isó* [kiejtése *Izsó*] alakot írták be. Ez a kollégium 1840/41. évi anyakönyvében ma is látható. Másként nem történhetett, hiszen egy 9 éves gyermeknek aligha jár az eszében a névváltoztatás. Később pedig már megszokhatta, és emiatt nem tért vissza eredeti családnevéhez. Ilymódon az *Itso Miklósként* anyakönyvezett kisfiúból *Izsó Miklós* néven vált halhatatlan művész.) Újabban felmerült adatok szerint 1847-ben elhagyta a kollégiumot, tehát nem fejezte be sárospataki tanulmányait. Ennek okát abban kereshetjük, hogy nem tartozott a jó előmenetelű diákok közé. A *„Bodrog-parti Athénban”* töltött 7 esztendő azonban így is döntő hatással volt fejlődésére, világnézetére, művészi tehetségének, érdeklődésének kibontakozására.

Pályájának következő állomása a gömöri megyeszékhely, *Rimaszombat*, ahol 1847 őszén kőfaragó-segéd lett. Ebben valószí-

nűleg szerepet játszott az is, hogy anyai rokonsága a környéken élt. 1849. február 26-án önkéntesként a szabadságharc katonájának állt. Mint honvéd hadnagy, 19 ütközetet harcolt végig. A visszaemlékezők szerint mindig kitűnt bátorságával, példamutatásával. A nagysallói ütközetben súlyosabban megsebesült. A világosi fegyverletétel után egy ideig szülőföldjén bujdosott, majd menekülnie kellett, mert kényszersorozással császári katonának akarták vinni. 1850-ben ismét *Rimaszombatba* került, s újból *Jakovetz Antal* kőfaragó-mester műhelyében vállalt munkát. Itt hozta össze a sors a városban visszavonultan élő neves szobrászművésszel, *Ferenczy Istvánnal*, aki felismerte tehetségét, szorgalmát, és 1853-56 között félbemaradt műveinek befejezése közben a szobrászat alapjaira és a márványfaragás sok szaktudást igénylő, nehéz mesterségére tanította. 1856-ban *Ferenczy* bizonyítványt állított ki *Izsó* számára, mely szerint nála 3 évig a „képfaragást gyakorolta", s ebben ügyesnek és szorgalmasnak bizonyult.

1857-ben hamis iratokkal *Bécsbe* ment, ahol neves mestereknél fejlesztette tudását. *Gasser* szobrász 1859-ben rábízta *gróf Széchenyi István* mellszobrának márványba faragását. (A szobor későbbi, már teljes egészében *Izsó* munkáját dicsérő változata, amely a nevét egy csapásra ismertté tette, ma is látható *Budapesten*, a *Magyar Tudományos Akadémia* székházában.) Tehetségére felfigyeltek a *Bécsben* tanuló magyar egyetemisták, és létrehozták *Krajcáros Egyletüket*, abból a célból, hogy *Izsót* – s rajta keresztül a hazai szobrászművészetet – támogassák. E szerény alapítvány tette lehetővé számára, hogy 1859 őszén beiratkozzon a korabeli *Európa* legjobb művészképzőjébe, a *Müncheni Művészeti Akadémiára*. Itt évfolyama legjobb hallgatója volt. 1861 nyarán hazalátogatott. Rajzvázlatokat készített *Bugacon*, majd *Pesten* megmintázta a *Búsuló juhász* első változatát. Modellként – juhásznak öltözve – testvére, a színész *József* volt segítségére.

Eötvös József biztatására és erkölcsi támogatásával a honvágyat és a nélkülözést tovább vállalva visszatért *Münchenbe*. 1861-ben carrarai márványból itt készült el máig legismertebb szobra, a *Búsuló juhász*. 1862-ben a mostoha hazai viszonyokat vállalva *Pesten* telepedett le. Neves kortárairól mellszobrokat mintázott.

Almási Balogh Pál Arany János, Egressy Gábor és mások portréi mély jellemző erőről és beleérző képességről tanúskodnak. 1864-ben *Révai Miklós* nyelvtudós egészalakos szobrát készítette el a *Magyar Tudományos Akadémia* épületének homlokzatára. Pályája kezdetétől foglalkozott népéleti jelenetekkel, melyek közül kiemelkedik terrakotta *Táncoló paraszt-sorozata.*

1866-ban sikeres tervet nyújtott be a *Széchenyi* szoborpályázatra, amelynek második fordulóján azonban – valószínűleg a kiegyezés miatti tiltakozásul – már nem vett részt.

Debrecen város felkérésére megmintázta *Csokonai Vitéz Mihályt.* Az emlékmű kismintájában mintegy megteremtette a hivatástudattal bíró magyar költők szobrászi típusát (1866). Az 1871-ben felavatott mű sajnos az egyetlen olyan köztéri alkotása, amely még életében megvalósult.

A szabadságharcban elesett bajtársai emlékére vázlatokat formázott, abban a reményben, hogy később emlékművek mintájául szolgálhatnak. A ciklus két kiemelkedő darabja a *Sebesült zászlótartó* (1869) és a *Haldokló Petőfi.*

1871-ben felkérést kapott *Petőfi* pesti szobrának megalkotására. Előtte több arcképtanulmányt, portrét és kompozíciós vázlatot készített. *Izsó* halála miatt – vázlatainak felhasználásával – végül is tanítványa, *Huszár Adolf* mintázta meg az 1882-ben leleplezett *Petőfi-emlékművet.*

Kora jeles személyiségeiről jellemportrékat alkotott. Fehér márványból megfaragta *Arany János* mellszobrát, amely egy tervezett *Nemzeti Pantheon* részeként a *Magyar Nemzeti Múzeumban* került elhelyezésre. Történeti ideálarcképeket is készített, de ezek hatásukban nem érik el a természet után alkotott portréinak erejét. (*Zrínyi, a költő, II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona*).

Háromévi próbaidőt követően kinevezték a *Mintarajz-tanoda* (a *Magyar Képzőművészeti Főiskola* elődje) mintázást és szobrászatot oktató professzorának. Megnősült, feleségül vette *Szerdahelyi Jozefát* és megépítette első műtermét. Kisfiuk alig egyéves korában meghalt. Egészsége – súlyos családi örökségként egész életében hurcolt tüdőbaja miatt – fokozatosan romlott. A *Szeged* város felkérésére tervezett *Dugonics-szobor* munkálatai közben

1875. május 28-án váratlanul elhunyt. Mindössze 43 évet és nem egészen 9 hónapot élt. Művészi pályafutása alig 15 évre terjedt, sok elképzelése, terve még megvalósításra várt. Munkássága torzó maradt, azonban így is egyedülálló értéke kultúránknak, képzőművészetünknek. Legfőbb érdeme, hogy elsőként ábrázolt népies alakokat és jeleneteket, tehát magyaros jelleget adott e nálunk korábban merev klasszikus hagyományokat követő művészeti ágnak, emellett pedig alkotásainak magas technikai színvonalával felzárkózott a korabeli *Európa* legnevesebb alkotóinak sorába. Ezért tiszteljük személyében nemzeti szobrászatunk megteremtőjét és egyúttal európai rangra emelőjét is.

A 2001-ben felavatott Izsó Miklós Emlékház Izsófalván.

Életében sok nélkülözésben, mellőzésben és küzdelemben volt része. A nemzet csak évtizedekkel később döbbent rá arra a pótolhatatlan veszteségre, amit *Izsó* korai halála jelentett. Hagyták műveit szétszóródni, elkallódni. Síremlékét is csak 1892-ben avattál fel a budapesti *Kerepesi temetőben*, bár a gyűjtést még 1875-ben megkezdték rá. 1897-ben jelent meg az első *Izsó-monográfia*, *Szana Tamás* munkája, amely azonban hibáival, felületességével és aránytalanságával nem méltó a nagy művészhez. Kétségtelen érdeme azonban, hogy felkeltette az érdeklődést iránta, és képanyaga szépen mutatja be legfontosabb alkotásait. A 20. század első

felében *Lyka Károly* és *Fülep Ferenc* tanulmányai emelték véglegesen arra a helyre *Izsó* alakját és művészetét, amely őt megilleti. Későbbi kutatói közül kiemelkedik *Soós Lajos* és a miskolci *Goda Gertrud*, akik több tanulmányt és egy-egy könyvet szenteltek *Izsó Miklósnak*.

Disznóshorváton meglehetősen későn, csak az 1930-as évek elején tudatosult, hogy a falu milyen nagy embert adott a hazának (*Izsó* neve korábban sem volt teljesen ismeretlen a helybeliek előtt, de gyakorlatilag semmit sem tettek emlékének ápolásáért). *Istók László* tanító 1931-ben, születésének 100. évfordulója alkalmából kezdte meg az *Izsóra* vonatkozó emlékek gyűjtését a községben és a sárospataki kollégium irattárában. Későbbi szívós ismeretterjesztő munkája oda vezetett, hogy 1950-ben a község *Izsófalvára* változtatta a nevét, így tisztelegve nagy fiának emléke előtt. Ennél szebb példája talán nem is lehet a megbecsülésnek. Később a község számos jelét adta annak, hogy itt eleven és tartalmas az *Izsó-kultusz*. Utcát, intézményeket neveztek el róla, 1968-ban felavatták mellszobrát (*Szabó Gábor* alkotása), 1980-ban emléktáblát helyeztek el annak az épületnek a falán, amelynek a helyén egykor szülőháza állt. 1992 óta minden év szeptemberében, születésnapja kezdetével *Izsó Miklós-emlékhetet* rendeznek színvonalas kulturális programokkal, alkalmanként pedig különböző rendezvényekre kerül sor a művészre való emlékezés jegyében. A település küldöttsége minden évben legalább egyszer *Budapestre* látogat, és koszorút helyez el a szobrász síremlékénél. A szülőhely szerény hozzájárulásaként az *Izsó-kutatáshoz* megjelentették a róla szóló írások bibliográfiáját (1994). A *Millennium* alkalmából 2000-ben új, szebb, méltóbb helyre, a *Millenniumi Emlékparkba* helyezték át izsófalvai mellszobrát. A helyi *Izsó-kultusz* betetőzéseként 2001. szeptember 15-én megnyitották a régóta tervezett *Izsó Miklós Emlékházat*, amelyben a művész életét és munkásságát ismerhetik meg a látogatók több eredeti munkájának bemutatásával. Ugyanekkor leleplezték az 1862-ben készült, *Egressy Gábor* színművészt ábrázoló márvány portréjának bronz másolatát, így végre köztéren is látható *Izsó-alkotás* szülőfalujában.

Izsó Miklós síremléke a budapesti Kerepesi temetőben.
(Tanítványa, Mátrai Lajos alkotása, 1892. A kép Morelli Gusztáv fametszete a Vasárnapi Ujság című hetilapból.)

Képek Disznóshorvát – Izsófalváról

Disznóshorváti részlet. (Képeslap 1905-ból.)

Az 1922-ben leleplezett I. világháborús hősi emlékmű.

Iskoláscsoport az 1920-as évekből.

Szabadságon levő disznóshorváti katonák a második világháborúban.

Az Edelényi család nyaralója. (Képeslap 1925-ből. Az épületben legutóbb élelmiszerbolt működött.)

A község központjának mai képe a református templommal.

A SZÉNBÁNYÁSZAT KRÓNIKÁJA

A *Sajó* bal partján az 1945 előtti időszakban *Disznóshorvát* határában folyt a legjelentősebb szénbányászat. Ennek kezdetei közvetlenül a kiegyezés utáni időkig nyúlnak vissza. A termelést a helyi kisbirtokosok indították meg, akik a környékbeli kistőkésekkel társulva ily módon igyekeztek nagyobb jövedelemre szert tenni. Ez a helyzet 1905-ig tartott, amikor az itteni szénbányászat nagyobb része a nagyvállalatok kezébe került, és a kisvállalkozások számára csak némely szabadon hagyott, kevésbé jelentős szénjog maradt.

A legkorábbi adományozás dátuma 1871. Ekkor kapott az *„Ó-Remény"* védnevű bányatelekre adományt a közbirtokosság, amelynek képviselője *Bárdy Pál* volt. Az adományozást megelőzte, hogy a közbirtokosság 1869-ben szerződésbe lépett *Tamássy Károly* ügyvéddel és *Felgner Jakab* vállalkozóval, akiknek 20 évre adták bérbe a birtokok szénjogát. A megállapodásban kikötött *terragium* egy-négy krajcár között ingadozott a szén mázsája után, a mindenkori eladási árnak megfelelően. Az *„Ó-Remény"* bányatelken 1873-ban a rendszeres termelés is megindult. 1876-ban újabb három bányatelekre nyert adományt a közbirtokosság.

1880-ban kapott adományt *Sárkány Kornél* helybeli birtokos a *Cornél* védnevű bányatelekre, amely *Ormospusztától* délre feküdt és 7 egyszerű bányamérték nagyságú volt. 1882-ben történt a *Cornél* védnevű telekhez csatlakozó *Mátyás, Emilie*, és *Pál* védnevű bányatelkek adományozása, két esztendővel ezután pedig a *Zsigmond* védnevű bányeteleké.

Amikor a *Magyar Általános Kőszénbánya Rt.,* illetve a magyar állam megvásárolta a disznóshorváti közbirtokosság szénjogait, azaz 1908-ban és 1911-ben, újabb bánytelkekre adott ki adományt a bányakapitányság. Ezek az *Éva, Ádám, Lajos, Olga, Vilmos, István, Róza, Gabriella, József, Laura, Henrik* és *Barbara* védneveket viselték, amint a fektetési térképekből kiderült.

1881-ben *Kis-Varga István* részére adományozott a bányakapitányság kettős bányamérték nagyságú (*Rudolf* védnevű) bányatelket, amely a *Mák-patak* völgyében, korábbi nevén a *Kazinczi-völgyben* feküdt.

Ezeken a bányatelkeken indult meg tehát az 1870-es évek elején a disznóshorváti szénbányászat. Az első adományozást megelőző bányajárás jegyzőkönyve szerint az *Óremény* bányetelken ekkor már létezett kutatótáró. A jelentés szerint „a lejárás az egész művelésben igen jó, a szállítás a bányától közönséges járón, targoncákkal történik, a víz kihúzása részint a targoncákon a hágó vájásokon kifelé, részint pedig szivattyúval a deszka-csatornákig eszközöltetik, amelyeken aztán a tárna száján kifolyik." A tárna mellett még két másik tárót is hajtottak. Ezek össztermelése 1876-ban 3000 tonna körül alakult. *Mattyasovszky* a következőket írja 1882-ben erről a bányáról: *„…a rudabányai völgy bal lejtőjén fekszik. Itt három messze leágazó tárna van hajtva. De jelenleg csak egy van működés alatt, ti. a középső, mert az egyik – a falu közelében levő – többszöri beomlás folytán járhatatlan, a harmadik pedig mélyebbre hajtatott… Az összes aknák – a torkolat kivételével – ácsolat nélkül valók és elegendő biztonságot nyújtanak."*

Az utoljára említett *Rudolf* védnevű bányatelken még az adományozást megelőző időben *Kis-Varga István* mélyített egy 22 méteres aknát, amely elsősorban a kutatás célját szolgálta. Még 1881-ben bérbe adta azonban a területet *Kantner Ede* vállalkozónak, aki valamivel több, mint 3000 tonna szén eladására kért ekkor engedélyt. 1883-ban tárgyalásokat kezdett disznóshorváti szénjogainak eladásáról *Andrássy Manó* betléri vasgyárossal. E szénjogok értékét akkor 16.000 forintra becsülték. Úgy tűnik azonban, hogy a megállapodás csak később kapott jelentőséget. 1884-ben bányabiztosi jelentés beszél a művelés elhanyagolásáról ebben a bányában. Az 1887-es adatok szerint az évi termelés ekkor 1800 tonna körül volt és 1.25 km hosszú lóvontatású vasúttal szállították el innen a szenet. További sorsa nem ismeretes, egészen 1910-ig, amikor is a *Rima* korábbi szerződés alapján birtokba vette.

A közbirtokossági területeken fekvő bányatelkeken az 1880-as évektől egymás után nyíltak meg a kis bányák, amelyek legtöbb-

ször a bányatelek védnevét viselték. Ezek közül a következők voltak a jelentősebbek: *Új-Remény* tárók (1884), *Remény-akna* (?), *Kornél-tároló* (1881), *Mátyás-akna* (1882), *Pál-tároló* (1883), *Emília-akna* (1883). Katonai térképek tudnak az *Olga-* és *Vilmos-tárókról* is. A szállítást lóvontatású vasúttal oldották meg az *Ormos* patak keleti oldalán, amelynek a *Kornél-bánya* környékén volt átrakó állomása. A bányák összetermelése becsült adatok szerint évi 15 ezer tonna körül mozgott.

*

Az 1905. év jelentette a fordulópontot a disznóshorváti bányászat történetében. Ekkor szerezte meg a *Magyar Általános Kőszénbánya Rt.* a terület szénjogainak nagyobb részét. Jóllehet az itt kitermelt szén mennyisége nem volt jelentős, a disznóshorváti bányászat a rendkívül olcsó termelés következtében potenciális versenytársat jelentett a *Sajó-völgyben* monopolhelyzetre törekvő MÁK számára. Mindenképpen fontos volt tehát a terület megszerzése, amelyet előbb húsz évre szóló bérletként képzeltek el a MÁK vezetői, oly módon, hogy a termelést egy bizonyos szinten befagyasztják. Később azonban megváltozott a helyzet, részben azért, mert *Sárkány Kornél* már nem elégedett meg a bérbeadással, hanem anyagi helyzetének megromlása következtében az eladásra kényszerült, részben pedig azért, mert a MÁK által időközben végzett kutatások rendkívül kedvezőnek találták a művelési lehetőségeket. A vásárlás lebonyolítása után nyitották meg a *Mária-tárót*, amely az *Emília-* és *Mátyás-aknától* délkeletre feküdt. 1917-ben pedig a MÁK érdekeltségű *Borsodi Szénbányák Rt*. Megkezdte az *Ella-lejtősakna* mélyítését is a *Mária-tároló* közelében. Még korábban, l908-ban két lejtősakna nyitásának a munkálatai kezdődtek az időközben szintén megszerzett *Rudolf* bányatelken. Mivel ez a két akna a később egyre csökkenő szénkeresletet bőségesen kielégítette, a MÁK felhagyott a többi disznóshorváti bányájának művelésével. 1926-1940 között csak *Rudolfon* folyt termelés.

A *Sajókaza* szénbányászatában jelentős szerepet játszó *Radvánszkyaknak Disznóshorváton* is voltak birtokaik, nevezetesen *Ormospusztán*, amely a középkorban falu volt, és a hódoltság ide-

jén pusztult el. A család eladás útján akarta érvényesíteni e birtokok szénjogait. Megbízottjuk, *gróf Tisza István* 1907-ben vette fel a kapcsolatot ebben az ügyben a *Magyar Általános Kőszénbánya Rt*. illetékeseivel, akik hajlandónak mutatkoztak a vásárlásra. A 10 éves opcióért 50.000 korona átalányt ajánlottak föl. De *Tisza* közben tárgyalni kezdett az *Államkincstárral* is, és októberben már a Parlament elé került az ormospusztai szénjogok megvétele 900.000 korona vételárért. Bár sok támadás érte az üzleti körök részéről, a vételre az 1908. évi XXX. törvénycikk alapján mégis sor került. Az állam az *Ormospusztán* bányászandó szénnel a diósgyőri vasgyárak szükségletét kívánta kielégíteni.

Hosztják Albert, az üzem alapítója és első igazgatója 1928-ban a megyei monográfia szerkesztőségének felkérésére összefoglalta a bányászat addigi történetét. A végül is kéziratban maradt munka a következőket írja a kezdetekről:

„A mélyfúrás 1908-ban indult meg, mely speciális munkálattal Mayer Henrik Budapest-Nürnbergi cég bízatott meg, a fúrások ellenőrzését pedig Barthalos Árpád bányamérnök végezte, aki arra volt kiszemelve, hogy a fúrások befejeztével az aknatelepítési terveket kidolgozza, és egyben a terveket végrehajtva az üzemet berendezi.

1909 tavaszán megindult a két lejtősakna mélyítése, s egyben 12 db, egyenkint 6 osztású munkáslakóház és egy üzemvezetőmérnöki lakház építése, mely munkálatok foganatosításával azonban már Hosztják Albert bányamérnök bízatott meg, aki 1909. november 15-én végérvényesen szolgálati érdekből Ormospusztára áthelyeztetett.

Az első évek a bizonytalanság jegyében teltek el – mert sokáig vajúdott a vasút kérdése, már-már úgy volt, hogy mint helyi érdekű vonal fog kiépülni Barcikáról a vasút –, míg végre mégis győzedelmeskedett a jobb belátás, és 1911 őszén megkezdődött a barcika-ormospusztai vasút másodrangú normál nyomtávú MÁV-vonalként való kiépítése, amely munka 1912 őszén befejezést nyert, úgy hogy 1912 október 15-én történt az első szénszállítás MÁV vasúti kocsiban, amely napon első fecskeként elküldetett

1.013 q barnaszén, lóvasúton továbbítva az aknától a vasúti állomásig.

A vasúti vonal kiépítése után gyors ütemben létesültek az üzemi berendezések, melyek között legelső volt a speciális vasbeton szerkezetű salakbeton födémű erőközponti épület, benne a kazánok, a gőzgépek és utóbbiakkal kapcsolatban az elektrodinamók alapozása, illetve szerelése.

Az első kazán május hó 15-én vétetett próbaüzem alá, az első gőzgép s vele kapcsolatban az elektrodinamó 1913. augusztus 28-án készült el, úgy hogy ezen a napon villant meg az első izzólámpa az erőközpont kapcsoló tábláján, első megnyilvánulásként annak a lázas munkának, mely éjjel-nappal szakadatlanul végeztetett, lehetetlen közlekedési és a külvilággal való érintkezési viszonyok mellett.

A lejtősaknákat közvetlenül a MÁV állomásra épített szénosztályozóval összekötő sodronykötélpályák 1913 szeptember 10-én vétettek próbaüzembe – míg az eddigi gőzlokomobilokkal hajtott végeskötél-szállítású vitlák és Worthington szivattyúk, mint ideiglenes berendezések pótlására tervezett végtelenkötél-szállítású elektromos vitlák és turbinaszivattyúk a II. sz. lejtősaknánál 1913 november 20-án, az I. sz. lejtősaknánál 1913. november 28-án készültek el.

A sodronykötélpályák elkészültével a lóvasút megszüntettetett és az eladdig, az aknák üzemterén felhalmozott több száz vagonra menő szénmennyiség elszállítása 1913 szeptember 29-én már a rendes módon, tehát a sodronykötélpályák segítségével kezdetett meg, a mikor is az első napon 1247 q szállíttatott el – s még ezen év folyamán elérte az üzem a napi 24 vagon termelést.

A bányaüzemi szállító, légvezető és víztelenítő gépi berendezések napi 80 vagon termelés szállítására dimenzionálva 1913 végével többé-kevésbé elkészültek, hátra volt a bányafeltárásoknak a fenti mértékre való kifejlesztése, a mi most már kizárólag munkás kérdés, illetve lakáskérdés volt, hogy t. i. megfelelő számú munkást lehessen beállítani.

1910-ben kettő darab egyenkint két lakású segédtiszti lakház épült, 1911-ben macadám utak, két vasbeton szerkezetű híddal s

1913-ban pedig négy darab egyenkint hatosztású munkáslakóház, gyarmati lóistálló kocsislakással, zab és szerszám kamrákkal, kocsi és tűzoltó felszerelési színekkel, – továbbá 32 ágyas munkáslegénylaktanya épült a szükséges melléképületekkel, ivóvíz kutakkal és kenyérsütő kemencékkel.

1914 lett volna az első nyugodtabb esztendő, amikor a legszükségesebb építkezések és berendezések létesítése után a széntermelésre helyeződött volna át az üzemvezetőség tevékenységének a súlypontja, akkor azonban kitört a világháború, elragadván az amúgy is csekély létszámú munkásból 32 tartalékos állományú munkást – visszahagyván 114 többé-kevésbé öreg és gyermekmunkást, – akikkel egymagukban az üzemet folytatni alig is lehetett, viszont felvenni nem volt kit, mert a ki nem vonult be, az felmentés folytán mind le volt kötve a környéken levő, régibb eredetű bányaüzemekhez s így nem volt más választás, mint hadifoglyokkal kínlódni, – mert a Diósgyőri m. kir. Vas- és Acélgyártól úgy az államvasutak, mint a hadügyminisztérium fokozott teljesítményt várt.

A hadifoglyok betanítása után a széntermelés emelkedett, úgy hogy 1914-ben ½ millió, 1915-ben ¾ milliót meghaladó és 1916-ban 1/1 millió q-t elérő széntermelés volt, – mely mennyiségi termelés állandósulásával Ormospuszta a diósgyőri gyár háborús termelésének 33 %-ához nyújtotta a hő-, illetve villamos energiabeli lehetőséget.

A kezdetlegesség bajaiból kiemelkedve és a háború borzalmaiba kénytelen-kelletlen beletörődve – az üzemvezetőség érezve a bányatelepi gyermekek tanulásának elmaradhatatlan szükségét – 1915/16-ban létesült egy egytantermes, modernül fölszerelt iskolaépület, tanítói lakással, tág játszótérrel és gazdasági kerttel, nemkülönben ugyanakkor létesült az iskola és a tisztviselői lakások számára a szivattyús rendszerű vízvezeték.

A szénszükséglet további növekedése maga után vonta az újabbi építkezéseket s így 1917-ben további 6 db hatosztású munkáslakóház, – vendéglő mészárszékkel, sütödével és vágóhíddal épült.

Az 1918-20 évek építkezés szempontjából teljesen meddők voltak, lévén ezek a rombolás és az azt követő lelki lehangoltság évei.

1921-ben a mikor a lakás-mizéria tetőpontjára hágott, sikerült egy darab tízosztású és két darab hatosztású munkás lakóházat építeni – 1922-ben további három darab hatosztású munkáslakóház és egy darab kombinált épület épült, mely utóbbiban munkás olvasókör, telepi szabóság, cipészműhely és a m. kir. csendőrség talált elhelyezést.

1923-ban épült egy darab kettős tisztilak, s végül 1924-ben a hivatalház munkásrendelővel, anyagraktárral, hivatalos vendégszobákkal és két szolgalakással."

A munkáslétszám és a kitermelt szén mennyisége az alábbiak szerint alakult:

1912-ben	54 munkás termelt	36.298	mázsát
1913-ban	130 „ „	288.836	„
1914-ben	208 „ „	564.013	„
1915-ben	216 „ „	805.455	„
1916-ban	217 „ „	986.599	„
1917-ben	252 „ „	1.010.309	„
1918-ban	310 „ „	1.034.309	„
1919-ben	408 „ „	739.707	„
1920-ban	370 „ „	803.922	„
1921-ben	367 „ „	847.196	„
1922-ben	469 „ „	1.238.176	„
1923-ban	451 „ „	1.177.965	„
1924-ben	462 „ „	962.829	„
1925-ben	384 „ „	963.848	„
1926-ban	446 „ „	1.196.113	„
1927-ben	347 „ „	1.261.343	„

A bányaüzem nagy gondot fordított a bányászgyerekek iskolai oktatására, valamint a munkások művelődési lehetőségeinek megteremtésére is. Ezekkel kapcsolatban ismét *Hosztják Albertet* idézzük:

„A népművelés úgy az iskolában, mint az iskolán kívül intenzív. 1915-ben nyílt meg az iskola ideiglenes elhelyezésben egy tanerővel – 1916-ban azonban már a modernül felszerelt s minden köve-

telménynek megfelelő tantermű iskolában folytatódott a tanítás és pedig 1919 novemberéig egy tanerővel – attól kezdve 1924 február 15-ig két tanerővel s ettől kezdve pedig három tanerővel.

Az iskola népességét az alábbi kimutatás mutatja:

1915/16-ban	74	rendes,	23	ismétlős
1916/17-ben	68	„	15	„
1917/18-ban	75	„	16	„
1918/19-ben	84	„	8	„
1919/20-ban	104	„	4	„
1920/21-ben	115	„	4	„
1921/22-ben	133	„	13	„
1922/23-ban	142	„	21	„
1923/24-ben	149	„	21	„
1924/25-ben	142	„	34	„
1925/26-ban	140	„	31	„
1926/27-ben	159	„	42	„
1927/28-ban	173	„	31	„

A rendszeres tanítás megkezdésétől kezdve minden évben az írni-olvasni és számolni nem tudó felnőttek részére esti tanfolyamok tartatnak – úgyszintén az ún. továbbképző esti tanfolyamok, melyeknek célja az általános műveltség terjesztése mellett a hazafias és vallás-erkölcsi érzés ápolása – a tisztaság iránti érzék fejlesztése és az egészség mikénti kímélése és óvása.

A kertészkedés oktatására rendelkezésre áll az iskolával kapcsolatos gazdasági kert, míg a testedzés és általában a torna sportűzés céljára van az iskola köteleseknek 3000 m^2 nagyságú játszó terük, az iskolán kívüli ifjúságnak pedig 2½ kat. hold nagyságú sportpályája, a melyek mindenkor erősen látogatottak.

A testnevelési törvény megjelenése után Ormospuszta az első helyen van azok között, a hol a „Levente Egyesület" megalakul és a 78 főnyi levente csapatban csakhamar intenzív sportélet alakul ki, ami annak tulajdonítható, hogy a bányatelep közönsége megértette az intézmény fontosságát.

1925-ben, az országos egységes foglalkozási tervezetek hiánya dacára, tervszerű kiképzés folyik az egyesületben, az 1926-ik év

nagy léptekkel viszi előre az egyesület fejlődését, s a jól vezetett s fegyelmezett leventecsapat minden nyilvános szereplésénél feltűnést kelt és elismerést arat.

A bányatelep munkáslakossága ismételten tanújelét adta a szeretetének és érdeklődésének, mellyel a Levente Ifjak foglalkoztatása és az egyesületben való tömörülése, nemkülönben szereplése iránt viseltetik – ami mindenestre kiemelendő körülmény, hogy egy egyesület vezetősége a munkások között népszerűvé tudta tenni a nagy nemzeti gondolat letéteményesét, t. i. a levente intézményt.

Az iskolán kívüli nevelésnek, mely munkában a tanítókon kívül az üzemvezető és ennek ösztökélése folytán a bányaüzem tisztviselői kivétel nélkül részt vesznek, folyománya az az általános művelődési vágy, a mely főleg a forradalmi idők lezajlása után felülkerekedett – s a mely kifejezésre jut abban, hogy a bányatelepnek van belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályok alapján működő „Munkás Olvasóköre" 800 kötetes könyvtárral, dalárdája, zenekara és műkedvelő gárdája, melyek nagyon sikerült rendezésű műkedvelői előadásokkal szórakoztatják a közönséget s már hivatott bírálók is elismerésüket fejezték ki a finomult ízlés fölött s utóbbi években úgy a dalárda, mint a zenekar, valamint az olvasókör tagjai, mint egyes szereplők, kiveszik a részüket a hazafias ünnepek rendezéséből.

A munkásság vasárnap és ünnepnapi szórakozására szolgál a Kultúr mozgó, melyben főleg nevelő, amellett szórakoztató darabok kerülnek előadásra."

1933-ban helyezték üzembe a két évvel korábban leégett faszerkezetű osztályozó-rakodó helyett épült korszerű vasszerkezetű rakodót, amelyre két oldalt befutó sodronypályával szállították a szenet. A termelés a második világháború végéig dinamikusan fejlődött. Közben a lakóházak mellett iskola, orvosi rendelő, kultúrház, élelemtár, vendéglő stb. is létesült, így *Ormospuszta* különálló, nagy kiterjedésű lakóteleppé alakult.

Az államosításkor az idegen érdekeltségű *Zsófia-bánya* nem került állami tulajdonba, és 1947-ben bezárták. A bányatelep *Disznóshorvát* felé eső szélén levő *István-aknát* is megszüntették. Tovább termelt a *Barátvölgyi Kőszénbánya Kft.* 1936-ban mélyített

aknája, amely *Kositzky János* és *Barkóczy István* tulajdonában állt. Az államosításkor ez az akna az *Ormos IV.* nevet kapta. A *Grünberger Ármin* által szintén 1936-ban telepített *József-akna* a továbbiakban *Ormos V.* néven szerepelt. Megmaradt a két legfontosabb akna, *Ormos I.* és *II.* is. Ebben az időben mélyítették az *Ormos III.* lejtősaknát is, amelyik 1971-ig működött. *Ormos I.* szénvagyona 1971-ben kimerült. *Ormos VI.*-ot 1953-ban telepítették, és 1955-ben helyezték üzembe. Feladata egyrészt az ÉK-i bányamező feltárása és lefejtése, másrészt *Ormos V.* mezőjének a szállítási koncentrációba való bekapcsolása volt, amely a következő évben, *Ormos V.* bekötővágatának elkészülésével valósult meg. *Ormos IV.* 1966-ban megszűnt. A leghosszabb ideig *Ormos II.* működött.

A legjelentősebb szállítási koncentráció 1968-ban kezdődött *Ormoson.* Az egymástól viszonylag távol fekvő *Ormos II.* és *Ormos VI.* együttes szállítási optimumában mélyítették a VII. lejtősaknát, amely 1970-ben készült el. Majd bekapcsolták *Ormos VI.,* később *Ormos II.* bányamezőjét is. Ezáltal lehetővé vált, hogy az egyesített két bánya termelése a lejtősaknai gumiszalag-szállítással közvetlenül a rakodóra kerüljön.

Ormoson a mélyművelés mellett egy időben külszíni fejtések is voltak. Az első borsodi külfejtés 1955 márciusában kezdett termelni a VI. akna szomszédságában a IV. telepből, és 1957-ig tartott. A második külfejtést 1956-ban indították az *Ormosbánya-Rudabánya* vasútvonal jobb oldalán az V. telepben, és 1958-ban szűnt meg. Az így termelt szén fedezetet biztosított a mélyművelés tervszerű kialakításához.

Az 1987-ig tartó ormosi bányászat a borsodi szénmedencében kiemelkedő szerepet játszott. Fénykorában, az 1960-as években a kitermelt szénmennyiség megközelítette az évi 1200 kt-t, a munkások létszáma a 3500 főt.

*

Még egy nagyvállalatnak sikerült szénjoghoz jutni *Disznóshorvát* területén, a *Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság*. Ennek előzménye az a szerződés volt, amelyet *Andrássy*

Manó betléri vasgyáros kötött *Kantnerrel.* Ehhez a szerződéshez akkor jutott a *Rima*, amikor megvásárolta az *Andrássy-féle* vasgyárat. Mivel ekkor már a szerződés elévült, 1910-ben új adományt kértek a területre. A bányatelket *Rudolf* védnév alatt jegyezték be. Jelentős bányászat azonban nem folyt a területen.

A nagyvállalatok által szabadon hagyott szénjogok megszerzésével kisebb bányák nyíltak. Ezek közül az elsőt *Czeizler Zsigmond* alapította *Disznóshorváti Kőszénbánya Betéti Társaság* néven. *Hevesi Lajos* budapesti bányamérnök volt a vállalkozásban *Czeizler* társa. A kültagok Hevesi Béla budapesti, *Hajdu Dezső* budapesti, *Apler Edgár* weigelsdorfi gyáros és mások voltak, akik 30-60.000 korona közötti összeggel társultak hozzájuk. Még ebben az évben elkezdték a tárót hajtani az ormospusztai lakótelep mellett, ahol később az *István-bánya* létesült. A kedvezőtlen geológiai és szállítási viszonyok miatt azonban hamarosan, 1922-ben abbahagyták a művelést. *Hevesi és Czeizler* még ebben az évben sokkal előnyösebben fejthető szénterületet szerzett *Ella* lejtősaknától délre, s ott nyitott is tárót. Ennek művelésére, miután az előző vállalkozásból kiléptek, új közkereseti társaságot alapítottak *Disznóshorváti Kőszénbánya Vállalat Hevesi és Czeizler* név alatt. Bányájukat 1925-ig művelték. Ekkor a szénkereslet csökkenése miatt kellett felhagyni a termeléssel. 1932-ben a fellendülés idején nyitották új bányájukat, és ekkor kaptak adományt is az *István II.* védnevű telekre. A bánya kisebb-nagyobb megszakításokkal a második világháború végéig üzemelt.

Rudolfteleptől, pontosabban az ottani I. számú akna nyílásától kb. két kilométerre északra 1926-ban mélyített egy kis lejtősaknát a IV. telepre *Grünberger Ármin* disznóshorváti lakos. Később társult vele egy budapesti vállalkozó, *Sugár István*, s ezzel megalapították a *Disznóshorváti Barnaszénbánya Részvénytársaságot*. Az északkeleti irányban haladó lejtősakna 90 méter után ért az itt 2 méter vastag IV. telepbe. A bánya 1934-ben merült ki. Ekkor az időközben egyedüli tulajdonossá vált *Sugár István* berendezéseit *Alacskára* költöztette, ahol ugyanezen a néven folytatott még egy évig bányászatot, és csak 1935-ben változtatta meg cége nevét. E bánya évi termelése 20-45.000 tonna körül ingadozott, 1929 és

1934 között össztermelése meghaladta a 200.000 tonnát. A szenet több, mint 1.5 kilométer hosszú siklópályán szállították az ormosi völgybe, ahol faszerkezetű rakodón döntötték a MÁV vagonjaiba.

Ettől a bányától fél kilométerre észak felé, ugyancsak a patak és az út nyugati oldalán 1936-ban mélyített függőleges aknát *Grünberger Ármin*, aki ugyanezen év novemberében társult *Breczkó Józseffel*, és ezzel megalapították a *Breczkó József és Társa Mákvölgyi Kőszénbánya* elnevezésű közkereseti társaságot. Az akna mellett, amellyel a 210-240 cm vastagságú IV. telepet tárták fel, létesítették a *József-lejtősaknát* és építettek egy osztályozót, amely egyúttal az 1700 méter hosszú sodronypálya feladó állomása is volt. Később, nem nagy távolságra innen, még egy lejtősaknát mélyítettek. *Breczkóék* bányája 1945 után is üzemben volt. Összesen körülbelül 90.000 tonna szenet termelt.

1942. szeptember 1-én kelt társasági szerződéssel alapították meg a külföldi érdekeltségű *Ormospusztai István Kőszénbánya Kft*-t, amelynek törzstőkéje 20.000 pengőre rúgott. A társaság a *Zsófia* védnevű bányatelken nyitotta meg bányáját. E terület a MÁK érdekeltségű *Borsodi Szénbányák Rt*. és a kincstári bányászat szénjogai közé ékelődött. A bányánál osztályozó-rakodót létesítettek, amelyhez normál nyomtávú iparvasút vezetett. Mint külföldi érdekeltségű vállalatot, 1946-ban nem államosították. 1947-ig termelt folyamatosan, amikor is törzstőkéjét 45.000 forintban állapították meg. Az állami bányászat ekkor leállította és később sem helyezte újra üzembe. A becslések szerint 1945-ig mindössze 6.000 tonnányi szén került a felszínre belőle.

*

Disznóshorváton 1917-ben nyitották az *Ella* nevű bányaüzemet, amelynek legfontosabb lejtősaknáját 1922-ben mélyítették. A bányát azonban 1926-ban a szénkartell nyomására bezárták. 1946-ban víz alá bocsátották, majd 1952-ben újra üzembe helyezték. Ezt követően egészen 1977-ig működött. Történetét, az üzemi eseményeket részletesebben taglaljuk, mivel a mai *Izsófalva* közelmúltjában ennek a bányának volt a legfontosabb szerepe.

Ella-akna a víztelenítés időszakában *Rudolftelephez* tartozott. 1954-ben az újonnan alakult *Izsófalvai Bányaüzem* tartozéka lett; 1957-től a *Szuhavölgyi Bányaüzem* egyik aknája, majd utoljára 1963-ban az *Ormosi Bányaüzemhez* csatolták.

Az újranyitáskor felelős vezetője *Gyarmathy Dénes* volt. (A korábbi ismert vezetők: 1923-ban *Elszner Ágoston*, 1924-26-ig *Kollin Fülöp*, 1926-ban *Seefranz [Tavi] Géza* bányamérnökök). 1955-56-ban *Tóth István* bányamérnök irányította a bányát, helyettese *Berkes János* bányatechnikus volt. 1957-1962-ig *Fűzy Tibor* bányamérnök az üzemi főmérnök helyetteseként állt az egység élén. 1962-től aknafőmérnöki beosztásban *Hervoly Béla* bányamérnök volt az üzemvezető, aki 1974-ben bekövetkezett haláláig töltötte be ezt a tisztséget. Végül 1974 és 1977 között *Lovas Károly* irányította a termelést.

Az 1952-ben végbement víztelenítést *Berkes János* végezte, ami után 1953 végén indulhatott meg a munka, 1954 pedig lassú fejlődés vette kezdetét. A magasabb termelési szint, a legalább napi 1.300 tonna szénmennyiség elérése elengedhetetlenné tette az akna rekonstrukcióját.

Az üzembővítési programot *Haracska Imre* nehézipari miniszterhelyettes 1958. február 6-án hagyta jóvá, bár a beruházási munkák már 1957. január 1-évl megindultak. A költségek eredetileg 11.1 millió Ft-ra rúgtak, amit 1959-ben 21.5 millió Ft-ra áraztak át. Létesítményjegyzék-módosítás következtében ez az összeg 39.7 millió Ft-ra emelkedett, végül az 1965 februárjában lefolytatott üzembe helyezési eljárásnál 42.8 millió Ft volt a tényleges ráfordítás.

Az üzem kis területen helyezkedett el. 600 személyes fürdője 1963-ban épült 5 millió Ft-os költséggel. Közvetlenül a fürdőből vezetett a föld alá a személylejáró. Az üzemtéren elkészült még a műhely, a raktár, a trafóház, az akna előtt 150 tonnás beton szénbunkert emeltek 2.8 millió Ft-ért, amelyből a 9.7 m-rel mélyebben fekvő szénpályaudvar vagonjaiba ürítették a szenet. A teraszosan kialakított üzemteret masszív támfal védte a csuszamlástól. (A támfal 3.5 millió Ft-ba került.)

Az üzemtérre nyílt a fő szellőztető függőakna, 2.000 m^3-es ventillátorral. A fatelepet az akna feletti domboldalon képezték ki (3.2 MFt). A föld alatt falazott gerincvágatok biztosították a szállítást, járást és légvezetést. Ezekre 17.6 MFt-ot fordítottak. 1965-ben a 21.2 km nyitott vágat 33 %-a volt korszerűen – főként beton idomkővel – biztosítva.

Külön beruházásként valósult meg az Ella-aknai munkásszálló az Általános Épülettervező Vállalat tervei alapján. 1965-től volt üzemben, 10 MFt-ba került, és 207 fő számára biztosított kényelmes otthont. Hozzá tartozott az 500 fős konyha és étterem is.

A lejtősakna a 164.4 m szintről indult és a 133.2 m-es szinten érte el az V. telepet. Teljes hossza 153 m volt. A folytatását képező Ny-i főszállító-vágat eljutott a szénmező határáig, majd a 400. méterben megindították az ÉNy-felé haladó V. telepi főszállító vágatot és ennek légpárhuzamosát, amely biztosította a további feltárást.

1956-ban az Ella-akna napi termelése 231 t volt a D-i fővonal és É-i irányvágat kamrafejtéseiből. A munkát kisebb tüzesetek nehezítették, amiket sikeresen leküzdöttek.

D-i irányban az V. telep meddőbe ment át, illetve közel került a külszínhez, ezért innen, mint természetes határtól indultak a fejtések. 1958-ban már frontfejtés működött. A Ny-i főszállító-vágatot visszafejtették, és jó ütemben haladt az ÉNy-i fővonal-pár hajtása (az V. telepi főszállító-vágat). A D felé beeső szárnyat az ún. DK-i szállítóvágattal és ereszkével tárták fel.

A 34-36 m-rel magasabban fekvő IV-es telepet a Ny-i fővonalból indított siklóval nyitották meg. A külszínről mélyített rövid légaknával biztosították a szellőztetést. 1958-ban itt is megindultak a kamrafejtések.

A IV-es telepet ÉNy-i, illetve ÉK-i irányban is feltárták, egészen Ormos III. bányahatárig. 1961-től frontfejtéssel dolgoztak, és behatoltak Ormos I. régi mezejébe. Mivel ez a telep közel volt a külszínhez (7-8 m), és a IV-es telepi sikló rendkívüli nyomás alá került, 1960-ban a 197.4 m-es külszínről enyhe esésű lejtősaknát mélyítettek, és ezen, valamint a 840 m-es külszíni végtelen kötél-

pályán és meddősiklón szállították a szenet az üzemtéren levő széntárolóba.

Tehát 6 éven át a IV. telep szállítása önálló pályán (végtelenítette kötél) történt a külszínre, ami hozzájárult ahhoz, hogy az Ella-akna 1966-ban 193 Ft/t önköltség mellett 276 Ft/t eladási árat ért el. Ezért 1966-ban megkapta a *„Szocialista akna”*, 1968-ban pedig az *„Aranykoszorús szocialista akna”* címet.

Az 1.9 m átlagos vastagságú IV. telepi szén fűtőértéke elérte a 3.200 kalóriát.

A IV. telep művelése közben 1958-60-ban elérték a régi Máriatáró bányatérségeit, amelyekből erős széndioxid- (CO_2) áramlás veszélyeztette a dolgozókat. A megfelelő helyeken feltörés-fúróval 80-100 m-ként lyukat fúrtak a felszínre, és a lyuk alján telepített 500 m^3-es ventillátorral végezték a szellőztetést.

A IV. telepben a csoportos kamrafejtések a telepkibúvástól Ny felé haladtak, majd 1961-ben áttértek a frontfejtésre Valent acéltám-biztosítással. A D szárnyművelést 1962-ben befejezték, és megkezdték a Ny-i szárny fejtését. 1963-ban a frontfejtések a fővonal felett folytak, az É-i szárnyat pedig előkészítették a termelésre.

1964-ben az ÉNy-i I., II. és II. fővonal mezejében fronttal és kamrafejtéssel művelték a szénterületet Ormos I. határáig. 1965-ben visszafejtették az ÉNy-i fővonalat, és megindult a frontfejtés az É-i szárnyon is. Ezt az ún. ÉK-i fővonallal tárták fel. 1966-67-ben az É-i mezőt fejtették vissza frontszerűen. A IV. telepben a fejtés robbantással és acélbiztosítással, a szállítás páncélkaparóval történt. A nyomásviszonyok a kis mélység folytán elég kedvezőek voltak.

A IV. telepi akna (más néven *Ella II. akna*) 1961-66-ban önálló üzemegységként szerepelt, de 1967-ben már *Ella-aknánál* regisztrálták, és 1968. I. félévében az utolsó vágatpillérek leművelése után végleg megszűnt.

Az V. telep az alaphegység közelsége miatt nem volt olyan vastag, mint Ormos II-n: maximum 2.80 m-es fejtési magasságot értek el benne. 1957-58-ban a D-i fővonal és az É-i irányvágat mezejében voltak benne kamrafejtések. 1958-ban indítottak frontfej-

tést, visszafejtették a Ny-i fővonalat és hajtották az ÉNy-i fővonalpárt.

1959-60-ban kamrafejtések folytak a DK-i szállítóvágatban, az ÉNy-i fővonalat pedig tovább hajtották.

1961-62-ben a D-i területet művelték, egészen a kurityáni külfejtésig. Az ÉNy-i fővonalból megkezdték a fejési előkészítést. 1963-ban a D-i szárny fejtését befejezték, elkészült a fürdő és a felolvasóból a lejáró. Megkezdték az ÉK-i vonalpár kihajtását, amit falazással biztosítottak. 1963-ban az V. telepi fővonalból lemővelték a kurityáni külfejtések folytatását képező V. telepi mezőt. Az V. telepben teljes egészében frontfejtésre tértek át.

1964-ben 2 db F5 típusú vágathajtó gépet állítottak munkába, amelyek folyamatosan dolgoztak, és például 1966-ban 2.048 m-t hajtottak ki. Az F5-ösök után trapézszelvényű faácsolattal biztosítottak.

A vágatbiztosítás terén több sikeres kísérletet végeztek. A fővonalat 50 %-ban száraz idomkő-falazattal biztosították. A légvágatokban idomkő-bordákat építettek, és az 50-60 cm-es hézagokat vasbeton pallókkal rakták be. Ugyancsak jó eredménnyel használták légvágatban a vasbeton Moll-íveket is. A IV. telepben nyomásmentes helyeken gyámlyuk-fúróval készített lyukakba süvegfát helyeztek minden alátámasztás nélkül. Az V. telep frontvágataiban TH-t alkalmaztak.

A DNy-i szállítóvágat mezejét frontfejtéssel művelték, kísérletek folytak láncszőnyeges torlasztással, azonban ezeket hamarosan abbahagyják. 1965-ben elkezdték az Ormos III. aknai mezőtől hazafelé a frontfejtést. 1966-ban az ÉNy-i mezőben folyt a frontművelés, az ÉK-i fővonal kihajtását befejezték (már TH-val biztosítva), és megindul ennek a mezőnek az előkészítése. Itt behatoltak a régi I. aknai műveletekbe, és kiterjesztették a bányamezőt. A frontok biztosítása 100 %-ban acéltámmal történt. A fürdőből is építettek lejárót a föld alá.

1967-ben megindult a frontfejtés az ÉK-i főszállító-vágatban. Itt gurítós rakodást alkalmaztak. Ugyanis a szénben hajtott légpárhuzamosban gumiszalagon szállították a szenet, és 4-5 m-es gurítóba ürítették. A főszállító-vágatban – amely részben a mészkő

alaphegységben haladt – a gurítóból kb. 10 csillét megtöltöttek, és végnélküli kötélen, vonatokban a lejtősaknához szállították.

Az É-i szárnyat Ormos III-hoz csatolták, mivel onnan is errefelé készítettek fejtési mezőket. Az ÉNy-i szárnyon folyt a visszafejtés. K-felé fekü mészkőkapu vágta el a telepet, és határolta az ÉK-i főszállító-vágatból erre haladó előkészítő folyosókat.

Az adatok szerint az Ella-akna 1956 végéig 1.096 t szenet termelt. Ebben benne volt a Mária-táró és a Sárkány-féle bányák teljesítménye is. 1957-től 1967 végéig a bánya kiváló gazdaságosság mellett 2.664 ezer t szenet adott

1968-69-ben két- és háromszárnyú frontok működtek az ÉK-i fővonal légvágatának védőpilléréig. Próbálkoztak az V. telep Ormos I. felől kiművelt felső padjának az aláfejtésével, azonban az alsó padban olyan művelési nehézségek merültek fel, hogy a kísérletet abba kellt hagyni.

1969-ig csak acéltámos biztosítást alkalmaztak, 1970-ben azonban 11 %-ban már gépesített jövesztés kezdődött: a hazai szénbányászatban először itt kezdte meg működését az első, *Fletcher* egységekkel biztosított és EW-170L maróhengerrel felszerelt, komplexen gépesített frontfejtés.

Az első gépesített front átszerelését 1971-ben végezték el. Az ÉK-i fővonali frontról egy másik frontra szerelték át a gépi berendezést, pontosan kidolgozott hálóterv alapján. Az így beindult front 1971-ben az ÉK-i bányamezőben egész évben működött. Ez volt az Ormosi Bányaüzem első komplexen gépesített frontfejtése. A második mezőben már kitűnő eredmények voltak, azonban a komplex gépesítésre alkalmas területek elfogytak, és 1973-ban a gépi berendezéseket Ormos VII. akna II-es körletébe telepítették át. A fővonali gépi frontfejtés harántolta a DK-i kutatóvágat 40 m-es szakaszát, ami a teljesítményt hátrányosan befolyásolta.

1972-ben megkutatták az V. telepi főszállító-vágat melletti területet a mészkő alaphegységig.

1973-ban az ÉK-i 2-es fronton KB-127 z típusú maróhenger vezetésre a Slask-homlokkaparóra csővezetéket szereltek, a kábeleket Bretby-csatornán vezették. A biztosítás Valent-támokkal és

SVG-02-es süveggel történt. A kaparó előtolására hidraulikus előtoló hengereket alkalmaztak.

1974-ben az ÉK-i 2-es front üzemelt, fejtettek a DK-i 1-es kutatóvágat végében és az ÉK-i fővonal pillérében. 1975-ben – területének egyidejű lefejtésével –visszarabolták a kutatóvágatot, továbbá előkészítették az ÉK-i 5-ös frontot.

1976-ban az ÉNy-i 4-es frontot a Központi Bányaműszaki Felügyelőség által előírt védőpillér meghagyása mellett a kurityáni külfejtési tó felé befejezték. Itt 65 ezer t szenet termeltek.

1977-ben az ÉK-i 7-es frontot művelték, azonban tektonikai zavarok miatt a fejtést abbahagyták.

1971-ben 3 db F5-ös elővájó gép üzemelt, és 2.582 m-t hajtottak ki. A legnagyobb mennyiség havi 162 m volt. A következő évben a három gép teljesítménye 1.540 m-re csökkent, 1973-ban pedig már csak 1.233 m volt.

Élénk elővájási tevékenység folyt az ÉNy-i mezőben, a felsőpadi front területe alatt, az alsópad művelésének előkészítésére. Mivel itt művelési nehézségek miatt a kísérleti fejtés nem sikerült (1974-ben), a kurityáni külfejtési tó felé készítettek elő frontvágatot.

1977-ben az V. telepi szállító- és légvágatokból a TH-biztosítást kirabolták, a falazott vágatokat a felvégeknél beton idomkővel elgátolták. A II. lejtősakna védőpillérét a szájnyílástól mintegy 50 m-re levő vetőig visszafejtették, úgyszintén a légpárhuzamost is. A beton idomkővel biztosított lejtősaknát visszarabolták, a külszínt pedig teljesen elegyengették. Az Ella I-es aknát és légpárhuzamosát gátakkal lezárták, a függőleges légaknát betömedékelték.

1968-ban 13.7 km vágatból 47 % volt tartósan biztosítva, az akna bezárása előtt még 5.7 km vágat maradt, 96 %-ban tartós biztosítással.

Az 1970-es években az üzemi mutatók leromlottak, és a termelés már nem volt gazdaságos.

A dolgozói létszám 1968-ban 737 fő volt (ebből 74 alkalmazott), ami lassan csökkent. 1976-ban már csak 467-en (43 alkalmazott) látták el a feladatokat. Az üzem beszüntetése után a munkások legnagyobb részét Ormos VII. aknára helyezték át.

A szellőztetést eleinte az üzemtéren levő 2.000 m^3/perc teljesítményű, 120 mm depressziójú ventilátor biztosította. 1964-ben mélyítették le az V. telepre a II. sz. légaknát. Így az I. sz. légakna csak addig maradt használatban, amíg a szállító lejtősakna környékén a műveletek folytak, azt követően leállították, és csak a II. sz. légakna szolgálta a szellőztetést szintén 2.000 m^3/p-es ventillátorral. Így a kezdetben teljesen centrális szellőztetés félig-meddig diagonálissá változott.

Az *Ella-akna* nem tartozott a vízveszélyes bányák közé. Egy vízbetörés mégis történt, mégpedig a *Poitz-völgyi* külfejtésből. 1960-ban külfejtésre készítették elő az *Ella-akna* bányamezejének egyik D-i csücskét, amit a Ny-i főszállító-vágatból már feltártak. Letakarítás közben felhőszakadás következett be, és a külfejtésbe nyíló vágaton át a víz bezúdult a bányába. A szállításban 8 órás megszakítás volt, más kár azonban nem keletkezett.

A legnagyobb vízmennyiséget (1.2 m^3/perc) 1967-ben emelték ki. Tűzeset is csak háromszor volt, amit gáttal sikerült lokalizálni. Ugyanis itt az V. telep nem vastag, és sokkal veszélytelenebb az öngyulladás szempontjából.

1968 egyik éjjelén kigyulladt az 57.3 m mély V. telepi légakna. A padozatokban sok szénpor gyűlt össze, és a falazott légaknában a létrák és tartójármok is fából voltak. A szénpor végig égett, de a fa csak megpörkölődött. A tüzet valószínűleg az aknában nappal végzett hegesztés okozta. Szerencsére a légakna nem lett üzemképtelen.

Halálos baleset sajnos több esetben történt. 1961-ben *Boros József* csillést egy meddőrög az üzemben levő láncos vonszolóba szorította. 1967. március 7-én *Szabó László* és *Zöldi Zoltán* vájárok az acéltám biztosítású fronton a láncos vonszoló áttolása közben bekövetkezett főteszakadás alá kerültek, és életüket vesztették. 1971. december 4-én *Bari Árpád* lakatost a maróhenger a Fletcher önjáróhoz nyomta, és halálosan megsértette.

Az akna bezárását a NIM S-1781/76. sz. engedélye alapján a KBF 2013/1976. sz. alatt tudomásul vette.

Az Ella-akna bennmaradt szénvagyonát körülbelül 3.6 millió tonnára becsülik a szakemberek.

A külszíni létesítményeket: az irodaházat, a fürdőt, a műhelyeket és a munkásszállót a *Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Tanács Egészségügyi Osztálya* vette át, és alkohol-elvonó intézetet létesített belőlük. [Ma két intézmény: szociális otthon és szakkórház működik az épületekben.]

Az Ella-akna termelési adatai 1956 – 1977 között
(ezer tonnában)

1956	71
1957	90,6
1958	114,8
1959	108,3
1960	117,8
1961	109,6
1962	142,3
1963	197,9
1964	212,58
1965	232,044
1966	254,8
1967	369
1968	348
1969	309
1970	319
1971	323
1972	262
1973	277
1974	197
1975	198
1976	180
1977	53
Összesen:	**4.486,724**

*

Disznóshorvát határához tartozott az a terület is, amelyet *Mák-völgynek* (korábban *Kazinc-völgynek*) neveztek. A *Sárkány-család* által itt művelt régi bányákat 1905-ben a *MÁK Rt*., 1910-től az állami tulajdonban levő *Borsodi Szénbányák Rt*. szerezte meg. E

szénterülethez tartozott az 1881-ben adományozott *Rudolf Cohacht* védnevű bányatelek is, amely a *Kazinc-* és a *Csillag-völgyek* alatti ásványvagyont fedte. Az 1905 előtti időszak bányászatának ismeretanyaga szegényes. *Papp Károly* szerint a disznóshorváti régi bányák (*Remény, Cornél, Mátyás, Pál*) termelése 1883 és 1909 között 620.000 tonnára tehető, ami a korabeli viszonyok ismeretében jelentősebb bányászati tevékenységre utal.

A *Mák-patak* völgyében 1908-ban kezdték el a munkás- és tisztviselőlakások építését. A településen orvosi rendelő, iskola, élelemtár, kultúrház is létesült. Így alakult ki *Rudolftelep.*

A *MÁK Rt.* 1908-ban nyitotta meg a völgy nyugati oldalába mélyített *Rudolf I.* és *Rudolf II.* lejtősaknát. Mindkettő a IV. telepet művelte.

A *Sugár-bánya* lejtősaknáját *Rudolf I.* aknától É-ra, mintegy 2 kilométerre mélyítették a *Mák-völgy* nyugati oldalán. Itt először *Grünberger Ármin* disznóshorváti lakos rövid lejtősaknát hajtatott ki a IV. telepre. Később társult vele *Sugár István* budapesti ügyvéd. Együtt alapították a *Disznóshorváti Barnakőszénbánya Rt.*-t. Az aknát 1934-ben bezárták.

Rudolf I. aknával a régi *Óremény* bányatelektől DNy-ra eső területet fejtették *Disznóshorvát* belterületének határáig. Az akna 1930-ig üzemelt. A lejtősaknát 3,5 km hosszú iparvágánnyal kötötték össze a szuhakállói MÁV-állomással. Osztályozója átépített formában még az 1990-es években is üzemelt.

Rudolf II. aknából a völgytől Ny-ra, de főleg K-re eső területeket fejtették. A kitermelt szenet 600 mm nyomtávú vasúton gőzmozdonnyal szállították az I. aknai rakodóra. Később, 1939-től, a III. sz. lejtősakna üzembe helyezését követően vég nélküli kötélszállításra, majd *Diesel-vontatásra* tértek át.

A *Keleti-tárót*, amely az ormosi völgyben nyílt, 1925-ben kezdték hajtani, de a következő évben leállították, és csak 1940-ben nyitották újra. A kitermelt szenet az időközben megszűnt *Sugárbánya* rakodójára szállították. A 2 m átlagos vastagságú IV. telepet művelték igen jó viszonyok között. A napi termelés 160-250 t között változott. Miután a bánya szénvagyona kimerült, 1953-ban termelését beszüntették.

Rudolf III. aknát 1939-40-ben helyezték üzembe a kimerülőben levő I. akna pótlására. A II. aknával szemben, a *Mák-völgy* keleti oldalán telepítették az innen keletre eső és *Császta-pusztáig* terjedő IV. telepi szénvagyon feltárására és lefejtésére. 1963-ig működött.

Rudolf IV. lejtősakna kihajtását 1949-ben fejezték be. A *Szuhakálló-Izsófalva* és a *Szuhakálló-Rudolftelep* közutak által határolt terület szénvagyonának lefejtésére tervezték. Később, 1966-ban hozzácsatolták a *Rudolfteleptől* K-re eső szénterületet is. 1979 júliusában kezdődött, és 1983-ban megtörtént a *Rudolf IV.* és *Albert I.* akna egyesítése, bányászati koncentrációja. Ettől kezdve a két üzemben levő, komplexen gépesített frontfejtés termelését új lejtősaknán keresztül nagy teljesítményű gumiszalagsor juttatta a felszínre *Rudolftelepen*. Itt 1992-ben fejeződött be az állami szénbányászat, de az első hazai magánbányaként tovább működött az akna, egészen 2000-ig. Később még egy próbálkozás történt a földben megbúvó szénvagyon hasznosítására: a *Császta-puszta* felé vezető földút mentén *Rudolf II.* néven új lejtősaknát mélyítettek 2003-ban, amely mintegy másfél évig adott szenet. 2005-ben azonban ez is beszüntette a termelést.

Izsófalva déli és keleti határában az 1990-es években több kisebb külszíni szénbánya kezdte meg működését, amelyek néhány év alatt letermelték a feltárt szénvagyont. Helyüket ma gondozatlan bányatavak és meddőhányók jelzik, erősen rontva a község külterületének környezeti állapotát.

(Ezt a részt a következő forrásmunkákból állítottuk össze: *200 éves a borsodi szénbányászat. 1786 – 1986.* Miskolc, 1987. – Hosztják Albert: Az Ormospusztai M. Kir. Államvasgyári Bányaüzem rövid történeti leírása. 1928. Kézirat, magántulajdonban. – Az Ormosi Bányaüzem története 1956-1967. É. n. Kézirat a B.-A.-Z. Megyei Bányászattörténeti Múzeumban [Rudabánya]. – Az Ormosi Bányaüzem története 1968-1981. É. n. Kézirat u. o.)

Képek a szénbányászatról

Mélyfúrás Ormospusztán, 1907.

Az első csilla szén Ormospusztán.

Hosztják Albert bányamérnök (1881 – 1959), az ormospusztai szénbányászat megalapítója és első igazgatója. A fénykép az 1930-as években készült.

Az ormospusztai 1. sz. akna bejárata és üzemtere.
Képeslap, 1912 körül.

Az ormospusztai szénbánya villamos erőművének épülete.

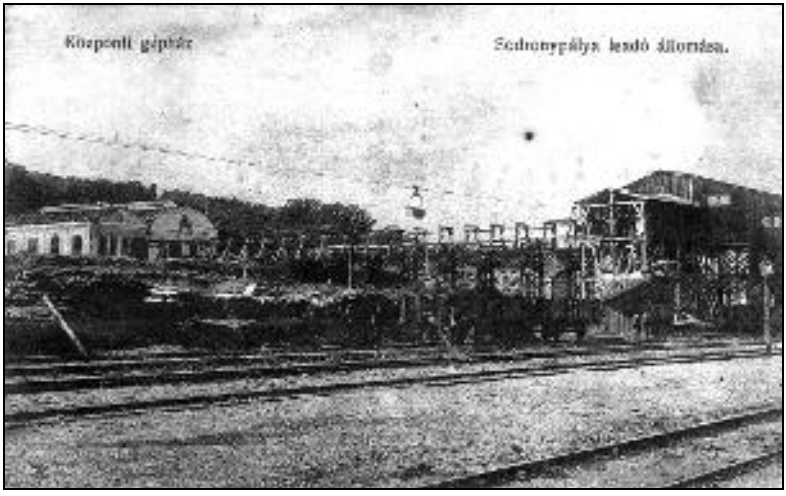

Az ormospusztai bánya régi szénosztályzója és központi műhelye.
Képeslap, 1912 körül.

Az ormospusztai bánya üzemvezetői lakása.
Képeslap, 1912 körül.

Az I. világháború alatt orosz hadifoglyok is dolgoztak a disznóshorváti szénbányákban. A képen falubeliekkel együtt láthatók.

Az ormospusztai bányaüzem 1924-ben felépült irodaháza.

Föld alatti részlet az ormospusztai szénbányából (1928).

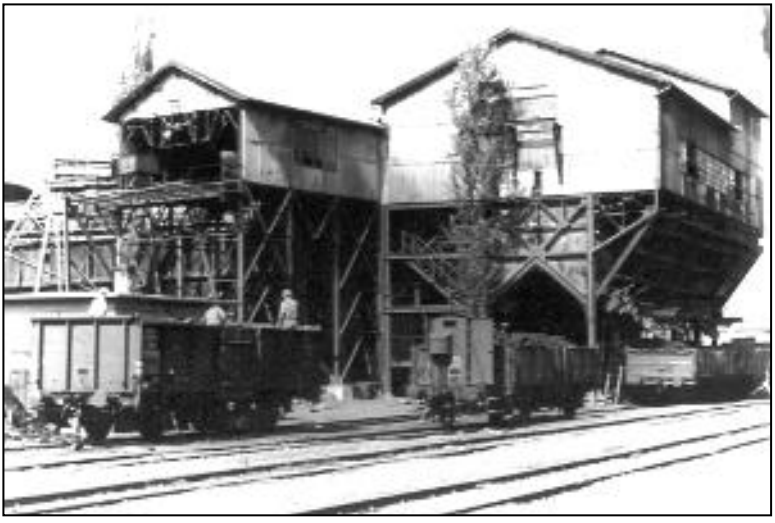

Az 1933-ban épült ormospusztai szénosztályozó az 1960-as években.

Képeslap Disznóshorvát-Ormospusztáról, 1930-as évek.

Az ormospusztai bányászok egy csoportja az irodaház előtt (1940 körül).

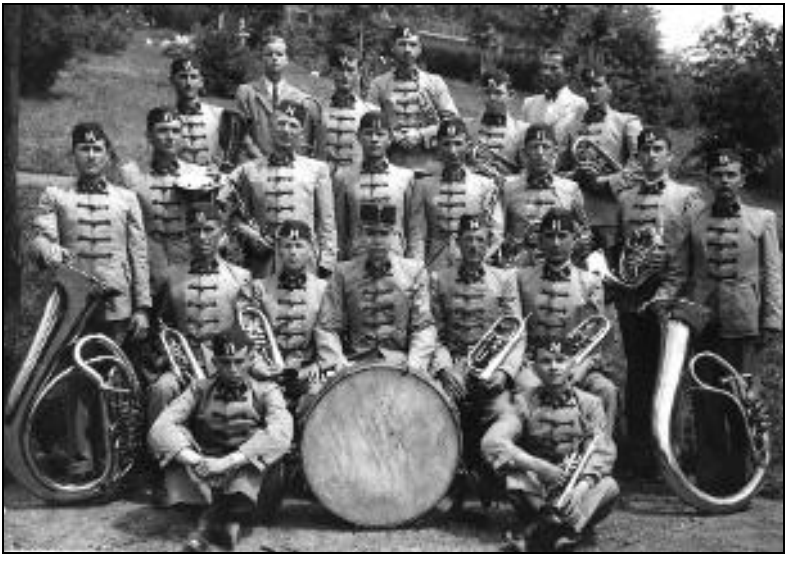

Az ormospusztai bányász fúvószenekar 1942-ben.

Az ormospusztai bányászok tekepályájának avatása.
Az ünnepség résztvevőinek egy csoportja.

Az ormospusztai bányász vonószenekar. Középen Árokszállásy János karmester áll.

A rudolftelepi bányaüzem látképe az 1910-es években. Képeslap.

Zászlóavató ünnepség résztvevői a Mária-tárón, 1949. július 15-én.

Szemán István Kossuth-díjas ormospusztai bányász díszegyenruhában. A Kossuth-díjat 1950-kapta az általa szerkesztett réselőgépért.

Az ormosbányai külszíni szénfejtés 1960 körül.

Az ormosbányai szénbánya kötélpályája, a háttérben a telep látképe.

Az 1960-ban épült ormosbányai bányász művelődési ház.

Az Ella-aknai munkásszálló és étterem (ma szakkórház).

A külszíni szénbányászat nyomán keletkezett tavak Izsófalva déli határában. A távolban a Bükk hegység vonulata látható

A bányászat néprajzából

Az izsófalvai „ördöngős bányász”

Nagy Dezső budapesti néprajzkutató 1957-ben Rudabányán gyűjtött bányászhagyományokat. Értékes anyagot talált az úgynevezett bulénerek (a Gömör megyei Dobsináról beköltözött német ajkú népcsoport) körében. Pongrácz József rudabányai lakos (mellesleg Nagy Dezső unokatestvére), aki az ormosbányai szénbányában dolgozott, mesélt neki egy „ördöngős bányászról”. Személye és a róla szóló történetek annyira felkeltették az érdeklődését, hogy később lakóhelyén, Izsófalván felkereste ezt a társai által

különleges képességűnek tartott embert, Barnóczky Jánost, és kikérdezte „ténykedéséről". Néhány más adatközlővel is sikerült beszélnie. A találkozók eredményeként a miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyvének III. kötetében (1963) hosszabb tanulmányt közölt Az izsófalvai „ördöngős bányász" címmel. Ez az írás a néprajztudományban nagy hírre tett szert, mert olyan témát sikerült vele még éltében megragadni és feldolgozni, amilyet addig csak a hagyományból ismertek, élő példákat már nemigen találtak rá. Azóta is sokat idézik, illetve hivatkoznak rá a szakirodalomban. Községünk tehát az „ördöngős bányász" révén az etnográfia tudományába is bekerült.

Az alábbiakban Nagy Dezső tanulmányának néhány érdekes részletét és a kutató hozzájuk fűzött magyarázatait közöljük.

A dolgos kecskebak

Barnóczky… így adja elő a történetet:

„Egyszerű tréfákat csináltam a többiekkel. A munkahelyemen keresztbe raktam a lapátokat. Volt néhány drótom, ezt rákötöttem, s kint leültem a járatban, a drót másik végét kezembe fogtam: – Ekkorra persze már sok szenet elomlasztottak. – Jön az aknász: – Mennyi lesz a munka? – Majd megmondjuk ott benn! Mert ott dolgoznak akkor is, ha én nem vagyok bent, – válaszoltam, és megrángattam a drótot. – Hát ez borzasztó – így az aknász és elszaladt. Jöttek mások is és csodálkoztak, hogy hallják a zörgést, nem látnak ott senkit, és a húsz csille is megvolt.

Ehhez a történethez tartozik, hogy ha láttam a cimborám lassú munkáját, az nem tetszett nekem, azon gondolkoztam, hogyan szabadulhatnék meg tőle s egyben egy másik, jobb, dolgos cimborához jussak. Ez már úgyis félt tőlem, mert hallotta híremet. Mire felment a csillével és visszajött, én már akkorra beácsoltam. Értettem a módját. Azt mondja a cimbora a többieknek: – Mire leértem, Barnóczky beácsolt. – Hát igen, mert ördöge van neki – mondták azok.

A következőt eszeltem ki megtréfálására. Volt egy vörös szvetterem, azt rákötöttem egy előre elkészített keresztfára és vad kiáltást hallatva, bedugtam a munkahelyre. Úgy megijedt, hogy kisza-

ladt a bányából, s azt panaszolta az aknásznak, hogy ő többet nem dolgozik velem, mert rászabadítottam az ördögöt a kecskebak képiben. Így üldöztem el a rossz cimborákat. Az aknász nem szólt, nem akart velem kikezdeni. Sokan szerették volna tudni, hogy hogyan csinálom, de a trükkjeimet mindmáig nem árultam el."

Ugyanezt a történetet különböző változatokban, már folklorizálódott formában a többi adatközlők így adták elő:

Pongrácz József: „Ott ül a vágatban Barnóczky a sihtatársával és ebédelnek. Nagyon nyugodtan ült, pedig aznap még nem dolgoztak semmit. Jön az aknász: – Na, mire végzitek, mi az eredmény? – és arra bökött ujjával a munkahely felé.

– Nézze meg, aknász úr, – így Barnóczky. Bemegy az aknász a vágatba és magasra emeli a lámpáját, hát látja, hogy két fekete kecske verekszik a szénen.

Elment az aknász, nem szólt egy szót sem. Barnóczky társa megkérdezte: – Komám, mikor állunk már neki a munkának? – Maradj csak nyugodtan – felelte amaz és mikor vége lett a sihtának, a csillék megindultak és mind tele volt szénnel".

Jósvai Ferenc: Én láttam a bányában a nagy, vörös kecskebakot. Épp ott dolgoztam a közelükben. Egyszer csak látom, hogy jön a cimborája rohanvást. – Mi van? – Ott a vörös kecskebak, mutatott Barnóczky munkahelye felé. Bemegyek, hát látom, tényleg ott van. Valóságos méteres szarvai voltak."

Így lett a dróttal összekötött lapátok zörgéséből és a fára feszített vörös szvetterből a bányászközösség alkotó fantáziájában méteres szarvú, dolgozó kecskebak, sőt nem is egy, hanem kettő, az egyik adatközlőnél pedig fekete kecskék…

A bányalámpa égője

Pongrácz József: „Barnóczky egy másik bányásszal igyekszik kifelé a sihta végén, az meg káromkodik cefetül, hogy elveszett a lámpája égője. Barnóczky azt mondta: ide nézzen – és levágta a stangát (feszítővasat) a csillefordítóra és – a stanga végén ott pislákolt az elveszett lámpaégő."

Bábuk táncoltatása

Barnóczky János: „Ezt úgy tanultam, hogy volt itt egy sofőr. Az tudott bábut táncoltatni. Ide akart hozzám jönni lakni. Akkor jöhetsz hozzám lakni, ha megmutatod, hogy kell bábut táncoltatni. Hát agy tanultam meg.

Volt bábu könnyű fából és papírból is. Ezeket úgy állítottam össze, hogy minden tagjuk mozogjon. Az ujjamra tekert cérnával mozgattam őket. Néha meg a két lábamra kötöttem a cérnát, s leültem, ügyesen ráakasztottam a bábukat és úgy táncoltak, hol a saját füttyszavamra, hol a cigányok muzsikájára. Sok sikert arattam velük és mikor munka nélkül voltam, messzi vidékre is elkujtorogtam velük. A feleségem aztán megsokallta és eltüzelte őket, mert nagyon kezdtem bitangolni.

A bábuk a következőket tudták: egymásnak fordultak és einkisszl (egy csókot) vezényszavamra megcsókolták egymást, mozgatták a farukat, meghajtották a fejüket. Azt csináltak, amit parancsoltam nekik. A népek csak bámultak.

Volt itt nagyságos úr, földbirtokos. Mindig forgatta a botját. Komisz, bitang ember volt. Elhatároztam, hogy megtréfálom. Volt egy nagy bábum, papírból, azt kiállítottam a kapu elé. Három drótlábon állt, de ezt még nem látta senki. Volt rajta egy fekete cérna, ahogy húzkodtam, úgy járt a keze, meg a lába feszt. Nagyságos úr meg odaérkezett, hát a bot megállt a kezibe, és nézett meredten. Megfordult és ment visszafelé. A palánk mellől, ahol megbújtam, odakiáltottam: Háj! Háj! Elszaladt. Megijedt. Másnap másfele ment sétálni.

Két hét múlva jött nálam, beszólt a kapun, menjek csak oda.

– Hát János, mért haragszol rám? Apád, anyád jóemberem volt. Meg akartál kísérteni az ördöggel?

Én azt mondtam, nem tudok róla. Azóta akármit kértem tőle (szalmát, disznólegelőt), nem tagadott meg semmit tőlem. Ezt a jelenetet mások is látták, megint nőtt a respektusom."

Jósvai Ferenc: „Kiment Barnóczky az útra, oszt táncoltatta szokás szerint a babáit. A „ritka árpa, ritka búza" dallamára. Jön arra a földesúr, forgatja a botját, fütyörészik. Meglátja a táncoló

babákat, azt kiáltja: – Az istenit János, engedj át, engedj át! Mert hogy nem tudott átmenni a bűvös körön, ahol a bábuk táncoltak."

Martinkó Ferenc: „Én ismertem Barnóczkyt jól. Ördöge volt annak. Szuggeránsnak neveztük. Volt neki két, kézzel faragott fabábuja, amelyeknek az izületei szalmaszállal voltak összeerősítve. Ezeket a lakásában egy szögre függesztve tartotta. De vele voltak többször a bányában is. Mikor odaértünk a munkahelyre, azt mondta nekik: – Mozgást akarok látni! És a bábuk eszeveszetten táncolni kezdtek. Sokan láttuk ezt."

A bot táncoltatása

Barnóczky János: „Jött az aknász. Kértem, vegye át a munkát. – Mi van? – kérdi. – Mondom neki. – Nem akarta elhinni. – Mondom – nem hazudok magának! – Neem? – gúnyolódott. – És erre leemeltem a botomat, ami mindig a kezemügyébe volt és a cérnára állítottam, mely ott volt kifeszítve a lábam között. Látta ám, hogy megállt a bot. – Ezzel ki is kap az aknász úr!

– Jaj, szuger! Szuger! – kiáltozta és elszaladt. Be is hívtak az irodába amiatt, mert az aknász azt mesélte, hogy a bot ugrott is, hogy üssön.

– Erre mit mondhattam mást, mint hogy képzelődött."

Martinkó Ferenc: „Egyszer a kocsmában mulat Barnóczky és azt mondja a cigányoknak: – Húzzátok, cigányok!

A prímás sértődötten válaszolta: – Mi nem vagyunk cigányok, hanem zenész urak!

Akkor Barnóczky az egyik sánta cigánynak a sarokba állított botjára nézett és megbűvölte, mert a bot kiugrott a sarokból és a kocsma közepén táncolni kezdett a nótára. A cigányok meg ijedten húzták tovább és nem mertek szólni egy szót sem. A sánta cigány a végén nem merte megfogni a saját botját, félt tőle. Ott is hagyta a kocsmában Barnóczkynak. Az meg csak nevetett."

A bűvös pénzek

Barnóczky János: „Az emberek mindig biztattak, hogy csináljak már valamit. Én aztán törtem is a fejem újabb és újabb trükkökön. Nagy hírem volt. Előre elrendeztem mindent, csak azután

fogtam a kivitelhez. Ha azután fülembe jutott az ördöngösségem híre, csak mosolyogtam rá, de nem szóltam semmit. Nem mondom, jól esett!

Annyira megismertem az embereket, hogy később már tudatosan gyakoroltam hatást rájuk.

Például: volt két egyforma 10 filléresem, a régi világban ez is nagy pénz volt. Az egyiket becsúsztattam valamelyik ott levő zsebébe. Aztán elővettem a másikat. Bemutattam, hogy milyen évben készült, majd ügyesen elrejtettem a kabátom ujjába. – Na, gyertek, itt van ennek az embernek a zsebében. – Nyúlj csak a zsebedbe. – Hát ott volt a pénz. Csodálkoztak, hogy került oda. – Hát úgy, hogy én odatettem."

Jósvai Ferenc: „Át tudta változtatni a pénzt nagyobbra. Én is láttam! – De másnap reggelre a 20 filléres megint csak 10 filléres lett."…

Íme, a történetek az izsófalvai „ördöngős bányász"-ról. Néprajzi vonatkozásban sok tanulsággal járt ez a gyűjtés. Láthattuk, e történetekben az igen egyszerű reális magból hogyan virágzik ki a monda egy ember alakjához kapcsolódva. S az alkotó közösség nem csupán a megtörtént eseményeket színezi ki fantáziájával, hanem a más vidéken ismeretes vándormotívumokat is *Barnóczky* személyéhez kapcsolja. Felmerül a kérdés: Nem műveletlen, elmaradott népségről van-e itt szó, ahol ilyen történetek születhetnek, folklorizálódhatnak és tovább élhetnek? Nem. Itt másról van szó. Egy viszonylag zártabb közösség teremtő, népi alkotókedvének megnyilvánulásaival állunk szemben. Ez a közösség – bár igen jó anyagi körülmények között él (havi 3000 forint nem számít nagy jövedelemnek), s minden házban rádió, több helyen televízió is van, nem számítva a motorok és autók bányászkézben levő tucatjait – a széleskörű technikai, civilizált körülmények ellenére még mindig igényli és kedveli az effajta történeteket; ez a körülmény élteti és variálja ezeket… Az itt közöltek bizonyítékai, hogy az ipari munkásság is éppen olyan gazdag dalban, mesében, mondában és egyebekben, mint a parasztság, főleg ott, ahol a két életforma még együtt található és egymásra hatása kétségtelen –, csak fel kell kutatni őket…

Szarka József csontfaragó

Disznóshorváton született 1908-ban. Bányamunkás (vájár) volt a helyi szénbányában. Rajzkészsége, kézügyessége már kisgyermek korában kitűnt: játékokat faragott, rajzolt a keze ügyébe kerülő dolgokra. Kreativitása később sem lankadt, sőt az évek múlásával erősödött, és végigkísérte egész életén.

Született tehetségét a *Budapesten* élő anyai nagynénje felismerte, és művészképző iskolában szerette volna taníttatni. Ő azonban nem hagyta támasz nélkül özvegyen maradt édesanyját és árva unokaöccsét, ezért inkább itthon maradt, és munkába állt. Alkotói vágyát azonban nem tudta elfojtani. Szabad idejében rengeteget rajzolt, apró dísztárgyakat (fokosokat, rézlámpákat, rézmozsarakat stb.) készített. Sokan kérték fel ékszereik felirattal és díszítéssel való ellátására.

A 30-as évek végén felfedezte a (marha)csontot, mint képzőművészeti alapanyagot, amelyből különféle miniatűr figurákat faraghatott. Az ábrázolni kívánt témát a csonton előrajzolta, majd saját készítésű szerszámokkal, eszközökkel (lombfűrész, véső, reszelő stb.) mintázta meg, dolgozta ki aprólékos precizitással. Mindezt a napi nehéz fizikai munka mellett, szabadidejében, ahogy ma mondjuk, hobbyként tette. Keze a nehéz fizikai igénybevétel ellenére is könnyedén siklott a kemény, nehezen megmunkálható csontanyagon.

Faragványait eleinte ajándékba készítette rokonoknak, barátoknak, később azonban már megrendeléseket is kapott. Kompozíciói általában többalakosak voltak (Izsó Miklós Búsuló juhásza, elefántvadászat, szarvasvadászat, Kálvária, libapásztor lányka, Hófehérke és a hét törpe, bányászzenekar, kovácsműhely, táncoló magyar pár stb.), de készített brossokat, bányászjelvényt, különböző madarakat, portrékat politikusokról, tudósokról és nem utolsó sorban Izsó Miklósról.

Munkái felkeltették a hivatalos szervek érdeklődését is. Meghívást kapott az 1948 nyarán *Miskolcon* megrendezett *Mezőgazdasági és Ipari Kiállításra*. Az ott bemutatott csontfaragásait „művészi színvonalon és magas nívón állónak" ítélték, amiért Díszoklevéllel tüntette ki *Dobi István* miniszter. 1950-ben a népművészeti kiállításon vett részt néhány munkájával, ahol *Tildy Zoltán* államelnök aláírásával kapott *Díszoklevelet*. Népi iparművéssszé történő minősítéséhez 1955-ben 3 db csontfaragás elkészítésére kérte fel a *Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetségének Népművészeti Osztálya.*

Iskolázatlansága, egyszerűsége ellenére magas intelligenciájú, a világot, a történelmet és a természetet szerető és ismerő ember volt. Életét a művészet szeretete, a becsület, a jóság, mások tisztelete jellemezte. A család által féltve őrzött csontfaragványain túl ezt hagyta örökül gyermekeire, akik mély tisztelettel őrzik emlékét.

A bányászhagyományok őrzése Izsófalván

A több mint 100 éven át tartó szénbányászat mély nyomot hagyott *Izsófalva* és hajdani társközségei, *Ormosbánya* és *Rudolftelep* lakosságában. Még sokan élnek a volt bányászok közül, akik három évtized távlatából is szeretettel és meghatottsággal gondolnak vissza egykori kenyéradó foglalkozásukra. Az ifjabb nemzedék, a gyermekek és az unokák büszkék arra, hogy bányászok leszármazottai. A település mai arculata ugyan már semmit sem mutat a bányászmúltból, de a szívekben és a köztudatban töretlenül él a nehéz, mégis szép szakma emléke. Így érthető, hogy a falubeliek minden lehetséges módon és eszközzel igyekeznek őrizni, ápolni és továbbadni a bányászhagyományokat.

Az élő tradíciók között sok az akaratlan, spontán megnyilatkozás. Például az egykori bányász szaknyelv számos eleme része lett a hétköznapi szóhasználatnak (*ableź* = váltótárs, *stanga* = feszítővas, *sikta* = műszak, *sífer* = meddő stb.) A bányászköszöntés, a *„Jó szerencsét!”* még gyakran hallható üdvözlési mód a helybeliek körében, sőt az idegeneket is többnyire ezzel fogadják. A családok féltve őrzik a bányászatra emlékeztető relikviákat, még akkor is, ha azok egy, két vagy három nemzedékkel korábbról származnak: jelvényeket, kitűntetéseket, emlékplaketteket, okleveleket, fényképeket, karbidlámpát, bőrkobakot, díszegyenruhát stb.

A tudatos, eleinte csak esetleges, az utóbbi időkben azonban már rendszeres, szervezett és részben intézményes hagyományőrzés formái és módszerei fokozatosan alakultak ki, és különösen az 1990-es évektől erősödtek meg. Ennek legfontosabb színterei és letéteményesei a következők:

– Az *Izsó Miklós Művelődési Ház, Könyvtár és Emlékház* sokféleképpen járul hozzá a helyi bányászhagyományok őrzéséhez,

ápolásához. Rendezvényein (kiállítások, ünnepségek, műsoros estek, vetélkedők, ismeretterjesztő előadások stb.) folyamatosan jelen vannak a bányász témák.

– A községi könyvtár honismereti archívumában megtalálható minden fontosabb, a helyi és a környékbeli bányászatra vonatkozó könyv, tanulmány és újságcikk. Számos fényképet, dokumentumot és tárgyi emléket is őriz a gyűjtemény. Mindezekből az érdeklődők átfogó képet kaphatnak a térségi szénbányászat múltjáról.

– A művelődési ház által 2005-ben kiadott *Mozaikok Izsófalva múltjából* című könyv és az *Izsófalva honismereti adattára* c. cd a jelentőségének megfelelő arányban foglalkozik a szénbányászattal. Készült egy olyan elektronikus dokumentum is, amely az *Izsófalva, a borsodi bányászhagyományok őrzője* címet viseli.

– Az *Izsó Miklós Emlékházban* helyhiány miatt ugyan szerény, de színvonalas bányászattörténeti kiállítás tekinthető meg.

– A művelődési házban működő két nyugdíjas klub tevékenységének fontos része a bányászhagyomány-ápolás. Tagjaik közül sokan maguk is bányászok, illetve bányászfeleségek voltak, vagyis átélték az izsófalvai üzem működésének utolsó évtizedeit. Énekkaraik gyakran tűznek műsorukra bányászdalokat. Minden évben – a nyugdíjas-szakszervezettel együttműködve – megünneplik szeptember első vasárnapján a *Bányásznapot* és december 4-én a *Borbála-napot*, s még lehetne sorolni a hasonló megnyilvánulásaikat.

– Kiemelkedő szerepet játszik a helyi bányászhagyományok ápolásában és továbbadásában az *Izsó Miklós Általános Iskola* azzal, hogy a legifjabb korosztályt megismerteti az alapvető információkkal, és felkelti bennük az érdeklődést a község múltja iránt. A pedagógusok e célból többféle módszert alkalmaznak. A legfontosabb, hogy az 1990-es évek közepétől a *„Honismeret – Életmód”* helyi tanterv keretében az órarendben szerepel a község hagyományainak oktatása, ezen belül pedig kiemelkedő helyet kap a bányászmúlt felidézése. Az összegyűjtött és a szaktanárok rendelkezésére bocsátott ismeretanyag az egyes tantárgyakhoz igazodva kerül feldolgozásra: vagyis a történelemórákon a bányászat históriájával foglalkoznak, irodalomból az ideavágó műveket veszik számba, a nyelvtani stúdiumok során a bányász szaknyelvet tanul-

mányozzák, énekórán bányászdalokat tanulnak, rajzból a bányász témák megjelenítését kapják feladatul a gyerekek, és még említhetnénk a példákat. Mindezek mellett tanulmányi versenyeken, vetélkedőkön és minden más lehetséges alkalommal igyekeznek megjeleníteni, hasznosítani mindazt, amit az iskolában, a művelődési házban vagy családi körben tanultak, hallottak a szénbányászatról. A közelmúltban számos sikeres szereplés és megtisztelő elismerés kísérte a tanulók és a pedagógusok ilyen irányú igyekezetét.

Már jelentkeztek az elmúlt évek kitartó munkájának az eredményei is: az említett képzésben részt vett gyerekek többsége felnőtté válva természetes igényként fordul a múlt megőrzendő értékei felé. Az egymást követő nemzedékek láncolata így tudja majd biztosítani a jövőben a községi hagyományok – a bányászaton kívül ugyanis vannak más megőrzendő tradíciói is a településnek – ébren tartását és továbbélését.

Az Izsó Miklós Általános Iskola tantestülete egy szakmai rendezvényen, a helyi bányászhagyományok ápolásának bemutatása közben.

Az Izsó Miklós Általános Iskola által meghirdetett hagyományőrző diákpályázat díjnyertes munkáiból
(2005. december)

Bányászélet

Hronyecz Bernadett
7. osztályos tanuló

Jó szerencsét! – így köszöntek,
Mielőtt a mélybe mentek.
A kezükben csákány, lapát,
Tarisznyába cipót rakták.

Meggyullad a karbidlámpa,
S fényt hoz a sűrű homályba.
Föld alatt az úr a sötét,
Nem látszik itt se nap, se fény.

Csizmás lábuk sarat tapos,
Hátuk hajlott, a kobak kopott.
Erős, kemény, kérges tenyér,
Bátor szívük: bányászerény.

Kincs lapul a sötét mélyben,
Fúró, csákány küzd keményen.
S omlik a fal, gyűlik a szén,
A csillékbe bele se fér.

Nosza! Toljuk a felszínre,
A műszaknak lassan vége,
Szénporos a kéz, a homlok,
De a lelkük büszke, boldog.

Vagonokba kerül a szén,
S útnak indul sínek mentén.
A föld kincse, mit bányásztak,
Meleget ad sok családnak.

Vájár nem lesz énbelőlem,
De azért azt megígérem:
Mesélem az unokáknak,
Milyen is volt a bányászat.

Köszönet és hála nékik,
Hírük érjen el az égig,
Az utókornak számára
Példa őseink munkája.

Pályázatírás

Kéninger Vivien
7. osztályos tanuló

Derűs hangulatban indultam hazafelé, hiszen vége a tanítási napnak. Ellenőrzőmben két újabb ötössel alig vártam az otthoni viszontlátást. Amikor boldog az ember sokkal érdekesebb a világ. Ezért felemelt fejjel néztem az iskola falán a falfirkákat, amikor visszatekintettem az iskola betört üvegajtajára. Pályázati felhívást lebegtetett a huzat.

Iskolám, az Izsó Miklós Általános Iskola pályázatot hirdetett „Bányászhagyományok” címen. Édesapámra gondoltam, aki aktív

bányász, s ezért megszaporított léptettekkel haladtam hazafelé. Kiskutyám, Apolló vidám csaholása már-már szaladásra késztetett, de annak a lehetőségére, hogy édesapámat nem találom otthon, visszafogottá váltak lépteim. „Talált, süllyedt!" Ekkora szerencsém talán Torpedójátékban sem lehetett volna!

Savanyúan ültem le könyveim mellé, s tanulás helyett kérdések fogalmazódtak meg bennem, hogy az interjú műfaját választva hogyan fogom szóra bírni apát, mert ő tartózkodó, nevelési elveiben konzervatív, családfenntartói mivoltában tiszteletet parancsoló, visszafogott ember. Anya bezzeg! Igazi barátnő.

De megszólalt a kapucsengő, s apa határozott csürüszkölése hallatszott kintről, a sárkaparó felől. Alig vártam, hogy levetkőzzön, s kávéval kedveskedve a tettek mezejére lépjek.

– Apa, szeretném, ha a meddőből faragott szobrocskáidról beszélnél! – kértem kedveskedve. – Hiszen sokan azt sem tudják, mi a meddő – folytattam.

– A meddő egy olyan földtörténeti réteg, ami nem szén. Sok állati maradvány, homok, csiga és kagyló van benne. A szénnek egy kísérő kőzete, ami nélkül az ki sem alakult volna – magyarázta Apa.

– Azt tudom, hogy szereted a munkádat, de miért lettél bányász? – kíváncsiskodtam.

– Mert abban az időben, amikor elvégeztem az iskolámat, ez volt a legkézenfekvőbb munkalehetőség, hiszen iskolai gyakorlaton is bányánál dolgoztam.

– Ajánlanád-e osztálytársaimnak, hogy ebben a szakmában helyezkedjenek el?

– Sajnos nemcsak ezen a környéken, hanem szinte az egész országban nincs már szükség erre a szakmára – válaszolt kicsit elkeseredve édesapám.

– De mi van ma veled? Csak nem riporter szeretnél lenni?

Kérdésére elmeséltem neki, hogy pályázati felhívásra riportot készítek vele. Mosolygott, de láttam rajta, hogy büszkeség tölti el. Lehajolt hozzám és megpuszilta a fejem.

– Apa, beszélgetés közben görgetsz egy fekete golyócskát, számomra olyan, mint egy labda. Ez micsoda?

– Egy golyó, amit a maró csinált. Szétszedtük és képzeld benne volt a belsejében. Szénből, olajból és sárból állt össze. Eltettem emlékbe.

– Énekórán a tanárnő tanította a Bányászhimnuszt. Amikor hallgattam, rád gondoltam és nagyapámra, aki szintén bányász volt itt Izsófalván. Te mire gondolsz, mikor hallgatod?

– Sok minden eszembe jut. A társaim, akik már nem hallhatják. A sok szép együtt töltött idő, műszakok, bányásznapi ünnepségek, ahol a munkatársak és családtagjaik is megismerhették egymást. Bányamentő is voltam. Ez egy másfajta mesterség. Segíteni akarás, küzdés, életek mentése. Örök kihívás, hiszen a földalatti lét és munkaterület sok helyen még ma is felfedezetlen és veszélyes. Ez edzett emberré nevel mindenkit.

– Szabad időmben mit csinálsz, vagy pontosabban mit szeretnél csinálni, hiszen leköt a munkád és a családod?

– Barkácsolok, kertészkedek, horgászok, de hiszen ezt te is tudod, kislányom – hangzott az utolsó válasz.

„Szerencse fel!"– kiáltottam vidáman és szaladtam formába önteni a délután tartalmát.

Emlékeimben őrzöm a pályázatírás meghitt hangulatát, az apai ölelést. Anya könnyes szemét, amikor elolvasta írásomat.

– Igen, vannak könnyek, amelyek nem a fájdalomnak, hanem a léleknek szólnak.

Bányász volt a nagyapám

Drótos Diána
7. osztályos tanuló

Bányász volt
a nagyapám,
büszke vagyok
rája.

Elmesélem
tinéktek,
mi volt a
munkája.

Reggel hatkor
felozolás,
s mentek
a bányába.

Csákány, lapát
a vállukon,
kézben
karbidlámpa.

Jó szerencsét!
Szerencse fel! –
hangzott minden
reggel.

Szerencse kell,
mert a bánya
nagyon veszélyes
hely.

Bányaomlás,
vízbetörés
bányászélet
igen nehéz

„Hogy megyünk be,
szűk a vágat?”
Hason csúszva
szenet vágtak.

Tele csille
nagyon nehéz.
Mit tehetnénk?
Jöjjön az ész!

Az én okos
nagyapám
kitalált egy
újítást.

Sanyó lett az
eszköz neve,
könnyebb lett
a tele csille.

Mozgatja a
szerkezet,
mit a papám
szerkesztett.

Hosszú műszak
véget ért,
a szerencse is
elkísért.

„Szerencse fel,
szerencse le,
ilyen a bányász
élete.”

S ha az élet
véget ért,
a Bányászhimnusz
elkísért.

———————

Izsófalva és a szénbányászat válogatott bibliográfiája

[ADAMOVICS Ilona] A. I.: Gazdálkodás a bánya fölött. Továbbra is munkaerő-hiány. Istállót épít a bányaüzem. Először osztottak terven felül. = *Északmagyarország,* 23. évf. 1967. 110. sz. (máj. 12.) 3. old. (Az izsófalvai Aranykalász Tsz.-ről.)

ALLIQUANDER Ödön: *Magyarország bánya- és kohóipara az 1912-1926. években. I. rész. (Oknyomozó ismertetés.)* Bp. 1931. 195. old. (A disznóshorváti szénbányákban bekövetkezett balesetekről.)

ALLIQUANDER Ödön: *Magyarország szénbányászata 1940-ben.* Miskolc, 1989. 43-45. old. (A Disznóshorváti Kőszénbánya, Hevesi és Czeizler, valamint a Breczkó József és Társa Mákvölgyi Kőszénbánya cégről.)

ARDAYNÉ: A legolcsóbban termelő borsodi bányában. = *Északmagyarország,* 1955. aug. 14. 3. old. (Az izsófalvai bányaüzem munkája.)

BALLAGI Károly: *Adalékok Borsodmegye népiskoláinak történetéhez, kapcsolatban a megye és Miskolc város tanügyének jelen állapotával*. Miskolc, 1885. 38. old.

[BENEDEK Miklós] (benedek): Ceruzajegyzetek az izsófalvi községi kultúrotthonból. = *Északmagyarország,* 14. évf. 1958. 82. sz. 5. old.

BOROVSZKY Samu: *Borsod vármegye története a legrégibb időktől a jelenkorig. I. köt. A vármegye általános története az őskortól a szatmári békéig*. Bp. 1909. 274. old.

Csütörtök éjszaka 15 fokos hidegben terven felül 220 tonna szenet bányásztak az ormosi külszíni fejtés dolgozói. = *Észak Magyarország,* 14. évf. 1958. 26. sz. (jan.31.) 4. old.

CSONTOS Jánosné: A honismeret tanításának gyakorlata az izsófalvi Izsó Miklós Általános Iskolában. = *Honismeret,* 29. évf. 2001. 4. sz. 46-48. old.

[CSONTOS László] Cs. L.: Húsz év után. = *Itt-Hon. Az Észak-Magyarország borsodi melléklete.* 1. évf. 1993. 24. sz. (október 19.) 5. old. (Ismét 8 osztályos lett az Izsófalvai Általános Iskola.)

[CSONTOS László]: Emlékházat kap a szobrász. Tovább él az Izsó-kultusz. = *Déli Hírlap,* 33. évf. 2001. 13. sz. (január 16.) 7. old. 1 arckép.

CSORBA Csaba (szerk.): *Borsod vármegye első katonai felmérése (1780 körül).* Miskolc, 1989. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 55-56. old.

[CSÖRNÖK Mariann] CSM: Köszönet a szülőföldnek tiszteletéért. Az emlékház nem múltba zárja, inkább kortársunkká avatja Izsó Miklós szobrászművészt. = *Észak-Magyarország,* 57. évf. 2001. 252. sz. (október 29.) 8. old. 3 kép. (Az Izsófalván újonnan nyílt Izsó Miklós Emlékház bemutatása.)

DÁVID József: Szén, a fekete szén. = *Képes Újság,* 1974. május 18. (Riport Ormosbányáról)

DÉRY Károly: *Magyar Bányakalauz. Ungarisches Montan-Handbuch.* Bp. 1892. 32. old.; 1910. 77-78. old.; 1914. 83. old. stb. (A disznóshorváti szénbányászatra vonatkozó adatok.)

DIENES Dénes (szerk., jegyz., utószó): *Isten Anyaszentegyházának emlékezetire… Református egyházlátogatás a Borsod-Gömör-Kishonti egyházmegyében 1753-1759, 1764.* Sárospatak, 2001. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, 271 old. (Acta Patakina VIII.)

Disznóshorvát. = Csíkváry Antal (szerk.): *Borsod vármegye (Borsod, Gömör és Kishont k. e. e. vármegyék.)* Bp. 1939. 42-44. o.

DOBRIK István: Lenkey Zoltán. = *Borsodi Művelődés,* 8. évf. 1983. 1. sz. 73-75. old.

FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára*. I. köt. Pest, 1851. Kozma Vazul, 266. old.

Földrajzi nevek a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár kéziratos térképein. C-J. Miskolc, 1978. 137-139. old. (Borsodi Levéltári Füzetek 7.)

GODA Gertrud: *Izsó Miklós 1831-1875.* Miskolc, 1993. Herman Ottó Múzeum, 112 old.

GULYÁS Mihály: A bizonyítvány. = *Északmagyarország,* 17. évf. 1961. 222. sz. 1. old. (Az izsófalvai termelőszövetkezet munkájáról.)
GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* I. köt. Bp. 1963. Akadémiai Kiadó, 777. old.
HADOBÁS Pál: Az ormospusztai munkások olvasóköre (1926-1946). = *Szülőföldünk. A megyei honismereti mozgalom közleményei,* 25-26. 1997. 60-62. old. 2 kép.
HADOBÁS Pál: *Ormosbánya. Epizódok egy bányatelep múltjából.* Edelény, 2000. Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum, 79 old. Képekkel, térképekkel. (Edelényi Füzetek 21.)
HADOBÁS Sándor: A szobrász Izsó Miklós családjáról. = *Észak-Magyarország,* 51. évf. 1995. július 4.
HADOBÁS Sándor: A disznóshorváti mátrikulából. Adatok Izsó Miklós családjáról. = *Magyar Nemzet,* 58. évf. 1995. 191. sz. 13. old.
HADOBÁS Sándor: Izsó Miklós családjáról (1758-1838). Anyakönyvi bejegyzések. = *Szülőföldünk.* A megyei honismereti mozgalom közleményei. 25-26. 1997. 10-12. old.
HADOBÁS Sándor: *Mozaikok Izsófalva múltjából.* Izsófalva, 2006. Izsó Miklós Műv. Ház, Könyvtár és Emlékház, 125 old.
HANTKEN Miksa: Magyarország széntelepei és szénbányászata. Bp. 1878. 306-307. old. (A disznóshorváti széntelepekről és bányákról.)
HARGITTAY Attila: Ormosbányai sportképek. Hat szakosztály. Új létesítmények. Szeretik a sportot. = *Északmagyarország*, 22. évf. 1966. 238. sz. (október 8.) 5. old. (Az Ormosi Bányász SE-ről.)
HEISZLER József: Dr. Szeremlei Gábor emlékezete. = *Sárospataki Lapok,* 1867. 39. sz. 706-708. hasáb, 40. sz. 727-732. h.
HELLEBRANDT Magdolna: Edelény, Szendrő és Izsófalva vízivára. = *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve,* XLI. köt. Miskolc, 2002. 15-37. old. 20 kép. – Német nyelvű összefoglalóval.
-hfm-: Izsófalván mindig történik valami… = *Új Észak,* 2. évf. 1996. 22. sz. (január 26.) 6. old. (A község kulturális életéről.)

Izsófalvi állattartók. = *Kistenyésztők Lapja,* 28. évf. 1984. 3. sz. Hátsó borító. 6 kép. (A kisállattenyésztő-szakcsoportról.)
Izsófalvi kiállítás. Történelmi barlangábrázolások. = *Déli Hírlap,* 1998. január 5. 10. old.
Izsó Miklós emlékszobát rendeznek be a szobrász szülőfalujában. = *Északmagyarország,* 1964. aug. 15. 1. old.
Izsó Miklós emlékszoba. = *Borsodi Szemle,* 9. évf. 1965. 1. sz. 83. old. (Izsófalván tervezik létesítését.)
„Izsó Miklós" kulturház épül hatalmas színpaddal, öltözőkkel, mozival a bányászlakta Disznóshorváton. = *Északmagyarország,* 1948. augusztus 11. 4. old.
Izsó Miklós. Bibliográfia. Összeállította: Hadobás Sándor. Izsófalva, 1994. Izsó Miklós Művelődési Ház és Könyvtár, 32 old.
Izsó Miklós levelei. Összegyűjtötte és sajtó alá rendezte: Soós Gyula. Bp. 1958. Múzeumok Közp. Prop. Irodája, 143 old.
KALECSINSZKY Sándor: *A magyar korona országainak ásványszenei.* Bp. 1901. Magyar Kir. Földtani Intézet, 103. old. (A disznóshorváti szenek kémiai elemzési adatai.)
KISS Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* I. köt. Bp. 1988. Akadémiai Kiadó, 634. old. (A község nevének eredete.)
KISZELY Gyula: Ormospuszta szénbányászatának megalapítása. = *Borsodi Műszaki Élet,* 1957. 2. sz. 12-14. old. 5 kép.
Ki vesz meg egy elhasznált földgolyót? Gyerekrajzok Izsófalván. = *Déli Hírlap,* 1994. február 9. 7. old. (Az Izsófalvai Általános Iskola által meghirdetett országos gyermekrajz-pályázatról.)
[KLEMENTNÉ BÍRÓ Anikó]: Disznóshorvátról Izsófalvára. Nyolcvanéves jubileumát ünnepelte a tűzoltó-egyesület. = *Észak-Magyarország,* 58. évf. 2002. 135. sz. (június 12.) 1. old.
KÓSA Csaba: Ott állt az első Kossuth-díjasok között. = *Hétfői Hírek,* 1978. márc. 13. 3. old. 1 kép. (Oroszi János ormospusztai bányász.)
KŐHALMY Gábor: Az Ormosi Bányaüzem lejtősaknáinak bekapcsoló mérései. = *Bányászati Lapok,* 1963. 175-180. old.
[KRICSFALVI Jenő] K. J.: Hibbey-Hosztják Albert 1881-1959. = *Bányászati Lapok,* 92. évf. 1959. 8. sz. 555. old. Arcképpel. (Az ormospusztai szénbányászat megindítója és első vezetője.)

Kultúrotthont avattak Izsófalván. = *Északmagyarország,* 1950. október 4. 4. old.
KUMMER Ferenc: Az ormospusztai II. lejtősakna frontfejtési kísérletének eredményei. = *Bányászati Lapok,* 83. évf. 1951. 595-601. old.
LÁZÁR Magda: Felfedeztük Izsófalvát. = *Napjaink* (Miskolc), 1963. 12. sz. 12. old. (Az izsófalvai fiatalok kultúrcsoportjának kabaréműsoráról.)
LEHOCZKY Alfréd: *A borsodi szénbányászat története.* I. köt. Miskolc, 1965. Borsodi Szénbányák, 94-98. old.; II. köt. U. o. 1967. 68-69. old.
[LESKÓ Pál] LP: Sportpályát avattak Izsófalván. = *Északmagyarország,* 17. évf. 1961. 215. sz. 5. old.
LÉVAY Györgyi: Alul bánya, fölül szekér. = *Észak-Magyarország,* 29. évf. 1973. 98. sz. (április 28.) 3. old. (Riport az izsófalvai termelőszövetkezetről.)
LUPPA Péter: Felső-borsodi képek. = *Vasárnapi Ujság,* 1861. 233. old.
MAGYAR András: *Az ormospusztai munkások olvasókörének története.* Miskolc, 1971. Szakszervezetek B.-A.-Z. megyei Könyvtára, 47 old. Képekkel. (Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Miskolc munkáskönyvtárainak története 4.)
MALATINSZKY Ákos: Híd az Alföld és a bércek között. A Putnoki-dombság. = *TermészetBÚVÁR,* 2004. 3. sz. 20-23. old.
A Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kérdőpontos vizsgálatai. Borsod vármegye (1770). Közreadja: Tóth Péter. Miskolc, 1991. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 111-112. old.
MATLEKOVITS Sándor (szerk.): *Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. VII. köt. Bányászat. Kohászat. Ipar.* Bp. 1898. (Sárkány Kornél disznóshorváti szénbányájáról.)
MATTYASOVSZKY Jakab: A sajómelléki széntelepek. = *Földtani Közlöny,* 12. évf. 1882. 88. old.
MEZŐSI Gábor: A Sajó-Bódva köz felszínfejlődése. = *Földrajzi Értesítő,* 33. évf. 1984. 3. sz. 181-206. old.

MEZŐSI Gábor: *A természeti környezet potenciáljának felmérése a Sajó-Bódva köze példáján.* Bp. 1985. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutató Intézet, 216 old. Ábrákkal, térképekkel. (Elmélet – Módszer – Gyakorlat 37.)

MEZŐSI Gábor: A Borsodi-dombság tájföldrajzi jellemzése. = *Földrajzi Értesítő,* 47. évf. 1998. 3. sz. 395-408. old.

NAGY Dezső: Az izsófalvi „ördöngős bányász". = *A miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve,* 3. köt. Miskolc, 1963. 137-148. old.

NAGY József: Egészségház épül Izsófalván. = *Borsodi Bányász,* 1981. 12. sz. 4. old.

NAGY József: ABC-áruház Izsófalván. = *Borsodi Bányász,* 1981. 42. sz. 4. old.

[NAGY Zoltán] NZ: Vállalkozik a hazatért iskola. = *Észak-Magyarország,* 49. évf. 1993. szeptember 14. 7. old. (Interjú Dr. Csontos Jánosnéval, az Izsófalvai Ált. Iskola igazgatójával.)

NYÁRÁDY Gábor: Nyárády András kuruc ezereskapitány és várparancsnok. = *Hadtörténelmi Közlemények,* 100. évf. 1987. 643. p.

ORAVEC János: A pusztából lett bánya. = *Észak-Magyarország,* 34. évf. 1978. ápr. 30. 8. old. (Ormosbánya.)

ORAVECZ János: Ormosbánya jelene és jövője. = *Észak-Magyarország,* 34. évf. 1978. máj. 13. 5. old.

PAPP Károly: A Magyar Birodalom vasérc- és kőszénkészlete. Bp. 1916. Magyar Királyi Földtani Intézet, 788. old.

PAULOVITS Ágoston: Ormosbányai számvetés. 24 ezer tonna szén terven felül. Szocialista brigádok. 77 újítás, félmilliós megtakarítás. = *Északmagyarország,* 19. évf. 1963. 298. sz. (december 21.) 1. old. (A bányaüzem eredményei.)

PESTY Frigyes: *Borsod vármegye leírása 1864-ben.* Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Tóth Péter. Miskolc, 1988. 88-91. old.

PRISKA Tibor: Megváltozik-e Izsófalva kulturális élete? = *Északmagyarország,* 18. évf. 1962. 88. sz. 5. old.

PRISKA Tibor: Új falak között. = *Északmagyarország,* 17. évf. 1961. 125. sz. (máj. 30.) 4. old. (Új kultúrház Ormosbányán.)

[RADVÁNYI Éva] (réva): Az izsói „Buzakalász". = *Északmagyarország,* 15. évf. 1959. 60. sz. 6. old.
REITZ Ferenc: A magyarhoni barnaszén telepek fontossága iparos tekintetben. = *A Magyarhoni Földtani Társulat Munkálatai,* III. köt. Pest, 1867. 173-178. old. (A disznóshorváti barnaszén talán legelső szakirodalmi említése.)
SALAMON Gyula – V. SKULTÉTY Gábor: Disznóshorvát. = Halmay Géza – Leszih Andor (szerk.): *Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyelőre egyesített vármegyebeli községek.* Bp. 1929. 590-593. old.
SCHRÉTER Zoltán: *A borsod-hevesi szén- és lignitterületek bányaföldtani leírása.* Bp. 1929. Magyar Kir. Földtani Intézet, 277-290. old.
SOÓS Gyula: *Izsó.* Bp. 1966. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 30 old. 47 kép. (A Művészet Kiskönyvtára.)
SZANA Tamás: *Izsó Miklós élete és munkái.* Bp. 1897. Athenaeum, 159 old.
SZEGEDI László: Ormosbánya az elsők között. = *Északmagyarország,* 17. évf. 1961. 241. sz. (okt. 12.) 3. old. (A bányaüzem eredményei.)
SZÉKELY László: A disznóshorváti hősi-emlékmű felavatása. = *Magyar Jövő* (Miskolc), 1922. 206. sz. (szept.12.)
SZENTGYÖRGYI Péter: Adatok a Putnoki-dombság flórájához. = *Calandrella,* 8. évf. 1994. 1-2. sz. 54-61. old.
SZENTGYÖRGYI Péter: A Putnoki dombság halfaunája. = *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis,* 20. Gyöngyös, 1995. Mátra Múzeum, 205-208. old.
SZENTGYÖRGYI Péter – FÜGEDI László: A Putnoki-dombság madárfaunája. = *Calandrella,* 10. évf. 1996. 1-2. sz. 123-130. old.
SZENTGYÖRGYI Péter – FÜGEDI László – VIZSLÁN Tibor: Újabb adatok a Putnoki-dombság emlős (Mammalia) faunájához. = *Calandrella,* 8. évf. 1994. 1-2. sz. 171-175. old.
SZIGETHY Ferenc: Izsó Miklós szülőfalujában. = *A Pesti Hírlap Vasárnapja,* 1929. augusztus 4. 24. old.

SZMRECSÁNYI Miklós: Izsó Miklós és a bécsi magyar technikusok. = *Művészet,* 9. évf. 1910. 406-411. old.; 10. évf. 1911. 2-22., 70-86. old.

Szobrot avattak Izsó Miklós szülőfalujában. = *Északmagyarország,* 24. évf. 1968. 212. sz. (szept. 8.) 1. old.

TÓTH Ferenc: Disznóshorváton új falu születik. = *Északmagyarország,* 1949. ápr. 24. 5. old. (A község nagyarányú fejlődésnek indult.)

TÓTH Imréné: Az ötéves terv nagy ajándéka: a 800 ezer forint költséggel létesített izsófalvi kultúrotthon. = *Északmagyarország,* 1951. szept. 27. 4. old.

VARGA Gábor: Egy elfelejtett híres pataki diák: Szeremlei Gábor. = *Borsodi Művelődés,* 13. évf. 1988. 4. sz. 54-56. old.

VINCZE Oszkár: A szénkapitalisták hagyatéka… = *Szabad Magyarország,* 1946. aug. 3. 3. old. (Elképesztő szociális viszonyok Disznóshorvát bányatelepén.)

WEISZ Anna: *Izsó Miklós élete és művészete.* Bp. 1939. 103 old.

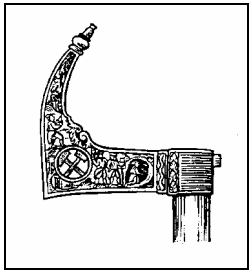

T a r t a l o m

Disznóshorvát – Izsófalva 3
Természeti viszonyok 6
Helytörténeti vázlat 9
Izsó Miklós 13

Képek Disznóshorvát – Izsófalváról 20

A szénbányászat krónikája 23

Képek a szénbányászatról 45

A bányászat néprajzából 60
Az izsófalvai ördöngős bányász 60
Szarka József csontfaragó 66

A bányászhagyományok őrzése Izsófalván 68

Az Izsó Miklós Általános Iskola által meghirdetett
hagyományőrző diákpályázat díjnyertes munkáiból 71

Izsófalva és a szénbányászat válogatott bibliográfiája 76